

Eleonoora Akvitaniaalainen – nainen 1100-luvun politiikassa

Maria Korvela

Pro gradu-tutkielma

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Yleinen historia

TURUN YLIOPISTO

Toukokuu 2019

Turun yliopiston laatu­järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

KORVELA, MARIA: Eleonoora Akvitaniaalainen – nainen 1100-luvun politiikassa

Pro gradu- tutkielma, s. 76

Yleinen historia

Toukokuu 2019

Keskiajan Euroopassa naisen asema oli pitkälti miehelle alisteinen. Naisten mahdollisuus käyttää valtaa oli miehiin verrattuna heikompi. Kirkon oppien mukaisesti naisen tuli alistua miehensä tahtoon ja keskittyä politiikan sijaan perheestä huolehtimiseen. Naisten liikkumatilaa yhteiskunnassa määritti suurelta osin sääty, johon hän syntyi. Kuningattarena ja perijättärenä Eleonoora Akvitaniaalaisella oli asemansa kautta mahdollisuus osallistua valtakunnan asioihin ja toimia vallankäyttäjänä. Tutkielmani tarkoitus on selvittää kuinka Eleonoora käytti valtaansa ja miten se näkyi hänen toiminnassaan.

Alkuperäislähteenäni käytän säilyneitä Eleonooran lähettämiä ja vastaanottamia kirjeitä. Osa materiaalista on varsinaisia henkilökohtaiseksi osoitettuja kirjeitä, mutta joukossa on myös lahjoitusasiakirjoja, joissa Eleonoora muun muassa lahjoittaa maata, verovapauksia tai rahaa eri tahoille. Erityyppiset kirjeet tarjoavat sekä yksityisen että julkisen näkökulman keskiaikaisen kuningattaren elämään.

Tutkimukseni osoittaa, että huolimatta ajalle tyyppillisestä naiskäsityksestä naisilla oli mahdollisuuksia osallistua politiikkaan sekä perheensä kautta että itsenäisenä toimijana. Eleonooran kaltainen voimakastahtoinen nainen ei taipunut miesten tahtoon, vaan osoitti olevansa yhtä kyvykäs hallitsija kuin häntä ympäröineet miehet. Vetäytymisen sijaan Eleonoora osoitti kuolemaansa asti omistautumisensa sekä omien perintömaidensa että poikiensa valtakunnan hyvinvoinnin takaamiseksi. Tutkimukseni perusteella on kuitenkin muistettava, että Eleonoora oli kuningatar, eikä näin ollen voida sanoa, että kaikilla keskiajan naisilla olisi ollut yhtäläiset mahdollisuudet vaikuttaa politiikkaan.

Avainsanat: Eleonoora Akvitaniaalainen, keskiaika, nainen, politiikka, kuningatar, Englanti, Ranska

Sisällys

Eleonoora Akvitaniaalainen – nainen 1100-luvun politiikassa.....	1
1. Johdanto	1
1.1 Nainen keskiajan Euroopassa.....	1
1.2 Tutkimustilanne	3
1.3 Tutkimuskysymykset	5
1.4 Eleonooran kirjeet lähteenä	6
2. Vahva naishallitsija keskiajan Euroopassa	11
2.1 Ranskalaisten kuningatar	11
2.2 Alianora regina Anglorum	22
2.2.1 Kuningattaren yksityinen kirjeenvaihto	24
2.2.2 Etuuksia ja myönnytyksiä – Eleonooran lahjoituskirjat.....	38
3. Väsymätön kuningataräiti.....	48
3.1 Suosikkipojan sijaishallitsija	48
3.2 Kuopuksen ohjaaja	64
4. Lopuksi	68
Lähdeluettelo.....	71

1. Johdanto

1.1 Nainen keskiajan Euroopassa

Keskiajan eurooppalaisen naisen asemaa tutkittaessa on syytä katsoa vielä kauemmas taaksepäin. Jo antiikin aikana nainen nähtiin miestä alempiarvoisena, heikompana, ”epätäydellisenä miehenä”. Aristoteleen ja Galenoksen oppien mukaisesti nainen edusti kylmää ja kosteaa, kun taas mies oli tehty tulesta ja lämmöstä.¹ Naiset nähtiin miehelle alisteisina ja epätäydellisinä, joskin heidän tarpeellisuutensa elämän jatkumiselle tunnustettiin.²

Keskiajalla omaksuttiin uudelleen monia antiikin oppeja, muiden muassa monet käsitykset naisten asemasta suhteessa miehiin.³ Katolinen kirkko näki naisen heikkona ja syntisenä, olihan Eeva langennut Paratiisissa kiusaukseen ja syönyt kielletyn puun hedelmästä. Nainen edusti monia pahoina pidettyjä ominaisuuksia: heitä pidettiin riidanhaluisina, tottelemattomina ja epäluotettavina. Naisen alisteiselle asemalle löytyi selitys jopa Raamatusta. Nainen muovattiin Aatamin kylkiluusta, eikä päästä, mikä teki naisesta jo lähtökohtaisesti miestä alempiarvoisemman.⁴ Koska Aatami luotiin ennen Eevaa, kaikkien naisten nähtiin tulevan Eevan tapaan miehen jälkeen arvoasteikossa.⁵

Keskiajalla naisen elämä oli sidottu perheeseen: ensin nainen oli isänsä holhouksessa ja avioliiton myötä hän siirtyi aviomiehensä alaisuuteen.⁶ Naiseutta määritti pitkälti avioliitto ja perheestä huolehtiminen. Siirryessään aviomiehensä alaisuuteen naisesta tuli lain edessä *feme covert*, naimisissa oleva nainen.⁷ WARD esittää, että nainen identifioitiin aina joko isänsä tai miehensä kautta, jolloin häneltä puuttui yksilöllinen identiteetti. Naisen tehtävä oli ennen kaikkea synnyttää lapsia ja huolehtia perheestä.⁸

---

¹ KLEMETTILÄ 2008, 200.

² DUBY 1998, 32.

³ WARD 2002, 1.

⁴ WARD 2006, 3.

⁵ KATAJALA-PELTOMAA & TOIVO 2009, 17.

⁶ BARTH 2005, 9.

⁷ JEWELL 1996, 22.

⁸ KATAJALA-PELTOMAA & TOIVO 2009, 57.

Raskaana oleminen, imettäminen ja pienten lasten hoivaaminen sitoi naisia tiukemmin kotiin kuin miehiä, joilla oli suurempi mahdollisuus vapaampaan liikkumiseen myös tutun perhepiirin ulkopuolelle.⁹ Toisaalta JEWELL esittää teoksessaan naisten olleen mahdollisesti aiempaa oletettua vapaampia toimimaan. Etenkin leskillä saattoi olla huomattavasti valtaa.¹⁰ Naisesta tuli leskeksi jäätyään *femme sole*, jolla oli muun muassa oikeus omistaa ja hallita maaomaisuutta, päättää omista asioistaan ja edustaa itseään henkilönä.¹¹

Tutkimukseni kannalta on tärkeää muistaa, että tutkimani nainen oli kuningatar. Kuningatar rinnastettiin usein Neitsyt Mariaan: neitsyestä tuli kuningatar, joka synnytti miehelleen kuninkaalle perillisiä.¹² Kuninkaallinen, kuten moni muukin avioliitto keskiajalla oli poliittinen ja taloudellinen järjestely, jossa rakkaudella oli harvoin sijaa.¹³ Avioliiton solmimisen syihin liittyi usein maaomistuksen siirtyminen suvulta toiselle, suhteiden ja liittolaisuuksien solmiminen ja perinnön turvaaminen suvun jatkamisella.¹⁴ 1100-luvulle tultaessa avioliitot ulkomaalaisten kanssa yleistyivät, kun ennen kuningatar oli valittu oman maan aatelisten joukosta.¹⁵

Huolimatta asemastaan valtakunnan korkeimpana naisena edes kuningattarilla ei aina ollut mahdollisuutta suoraan valtaan.¹⁶ Kuningatar saattoi hallita maataan sijaishallitsijana esimerkiksi miehensä poissa ollessa, mutta yleensä kuningattaret käyttivät valtaansa miestensä ja poikiensa kautta.¹⁷ Toisaalta KATAJALA-PELTOMAA ja TOIVO esittävät teoksessaan, että valta, riippumatta sen käyttäjän sukupuolesta oli aina jollain tavalla sidottu esimerkiksi sukuun. Tässä mielessä nainen ei siis eronnut miehestä, vaan vallankäyttöä määritteli sukupuolen lisäksi koko yhteiskunnan hierarkkinen

---

⁹ JEWELL 1996, 20.

¹⁰ POWER 1975, 38.

¹¹ WARD 2006, 59; POWER 1975, 38.

¹² WARD 2006, 122.

¹³ KLEMETTILÄ 2008, 228.

¹⁴ KATAJALA-PELTOMAA & TOIVO 2009, 79.

¹⁵ JEWELL 1996, 120.

¹⁶ WARD 2002, 125.

¹⁷ JEWELL 1996, 137.

rakenne.¹⁸ Jonkin verran valtaa kuningattaret saivat yleensä avioliiton kautta heille osoitettujen maiden hallinnasta.¹⁹ Kuningattaren oma persoonallisuus lienee vaikuttanut vallankäytön mahdollisuuksiin. Tutkimuksen mukaan Eleonoora Akvitanialainen edusti ajalle epätyypillistä naista, joka teki niin kuin halusi, ei niin kuin käskettiin.²⁰

1.2 Tutkimustilanne

Eleonooran elämää on tutkittu paljon. Pelkästään elämäkertatutkimusta kuningattaresta löytyi runsaasti. Keskiajan Euroopan historiaa on tutkittu hyllykaupalla, joten tutkimustani tukevaa kirjallisuutta oli helppo löytää. Myös keskiajan naisista on nykypäivänä löydettävissä runsaasti tutkimusta. Perinteinen historiantutkimus on ollut pitkään kiinnostuneempi historian suurmiehistä kuin naisista, mutta viimeisen 30 vuoden aikana naishistoriantutkimus on ottanut suuria harppauksia. Uudempi tutkimus on antanut menneisyyden naisille mahdollisuuden tuoda äänensä paremmin esille.²¹ Nykyaikainen tutkimus on entistä kiinnostuneempi naisista historian aktiivisina toimijoina, ei vain sivusta seuraajina. Epäilemättä keskiajan naisten historiantutkimus on kohdannut matkalla esteitä, sillä keskiajalla naisten roolia yhteiskunnassa ei läheskään aina nähty tallentamisen arvoiseksi. Näin ollen paljon hedelmällistä tietoa on hävinnyt ajan saatossa.²²

Elämäkerrallinen tutkimuskirjallisuus tuskin on koskaan täysin puolueetonta. Tästä syystä pyrin tarkastelemaan käyttämäni kirjallisuutta kriittisesti, koska työni tarkoitus ei ole tehdä Eleonoorasta sen enempää keskiaikaista naissankaria kuin sukupuolensa rajat ylittänyttä paholaista. Esimerkiksi Alison WEIR²³ tunnustaa kirjoittamassaan elämäkerrassa, että aikaisempi tutkimus Eleonoorasta on usein väritynyt romantisoidulla kuvalla kuningattaresta, jota hän tutkimuksessaan pyrkii välttämään.

---

¹⁸ KATAJALA-PELTOMAA & TOIVO 2009, 44.

¹⁹ WARD 2006, 124; JEWELL 1996, 123.

²⁰ WEIR 1999, 4; MEADE 1977, VII.

²¹ WARD 2002, V.

²² BITEL 2002, 1.

²³ WEIR 1999, XX.

Oma tarkoitukseni on myös välttää romantisoimasta tutkimaani naista ja tarkastella häntä mahdollisuuksien mukaan kaikista näkökulmista, niin hyvistä kuin huonoista. Kuten myös WEIR kuvaa johdannossaan, tarkoitukseni on nähdä myyttien läpi, tai ehkä paremminkin niiden kanssa, kokonaiskuva ranskalaisenglantilaisesta kuningattaresta, joka epäilemättä ansaitsee paikkansa vaikutusvaltaisten henkilöiden joukossa.

Eleonoorasta itsestään on tehty laajasti tutkimusta, ja erilaista tutkimuskirjallisuutta oli helppo löytää. Alison WEIR, Ralph V. TURNER ja Marion MEADE johdattavat elämäkerrallisissa teoksissaan lukijan läpi Eleonooran elämän lapsuudesta aina kuolemaan Fontevraultin luostarissa. WEIR ottaa teoksessaan *Eleanor of Aquitaine: A Life*²⁴ neutraalimman näkökulman kuningattaren elämään ja asemaan, kun taas TURNER teoksessaan *Eleanor of Aquitaine: Queen of France, Queen of England*²⁵ korostaa Eleonooran olleen keskiajan tunnetuin kuningatar.²⁶ MEADEN teos *Eleanor of Aquitaine: A Biography*²⁷ on kahta muuta elämäkertaa hieman vanhempi teos, mutta myös MEADE korostaa Eleonooran olleen merkittävä hahmo aikana, jolloin naisten merkitys yhteiskunnassa oli pieni.²⁸

Tutkimusta keskiajan naishistoriasta oli saatavilla runsaasti. Tutkimukseni kannalta erityisen oleellista oli löytää tutkimusta nimenomaan Englannin ja Ranskan keskiajan naisten historiasta. Teoksessaan *Women in England in the Middle Ages*²⁹, Jennifer WARD jakaa ajan naiset statuksen mukaan muun muassa vaimoihin, leskiin, kuningattariin ja uskonnollisiin naisiin. Kuuluminen tiettyyn statusryhmään ei poissulkenut kuulumista toiseen. Teos antaa kattavan kuvan siitä, millainen oli kuhunkin ryhmään kuuluneen naisen elämä keskiajan Englannissa. WARDIN toinen samaan aihepiiriin liittyvä teos

---

²⁴ WEIR 1999.

²⁵ TURNER 2009.

²⁶ TURNER 2009, 1.

²⁷ MEADE 1977.

²⁸ MEADE 1977, VII-IX.

²⁹ WARD 2006.

*Women in Medieval Europe 1200–1500*³⁰ laajentaa naisen toimijuuden käsittelyä Englannista koko tuon ajan Eurooppaan.

Ymmärtääkseen naisen asemaan keskiajan Euroopassa on ymmärrettävä yhteiskuntaa ja instituutioita, joissa naiset elivät. Eleonoora oli kahden maan, kahden valtakunnan kuningatar. Henkilöhistoriallisen tutkimuksen tueksi löysin runsaasti esimerkiksi Englannin keskiaikaa ja hallitsijoita käsitteleviä yleisteoksia. Teoksessaan *Papacy, Monarchy and Marriage, 860–1600*³¹ D.L D’AVRAY käsittelee avioliiton, monarkian ja kirkon suhdetta. Tämän suhteen keskiöön myös Eleonoora joutui erotessaan ensimmäisestä aviomiehestään. Nigel SAUL puolestaan pohtii Englannin sijoittumista muuhun Eurooppaan nähden teoksessaan *England in Europe 1066–1453*.³²

Eleonorasta tehty elämäkerrallinen tutkimus korostaa hänen roolia ajan yhteiskunnassa, mikä on toki kyseiselle kirjallisuudelle ominaista. Tutkiessani esimerkiksi sydänkeskiajan Englannin historiaa laajemmassa kontekstissa huomasin, että Eleonoora lähinnä mainittiin nimeltä Henrik II:n puolisona ja tulevan kuninkaan äitinä. Hänen teoistaan tai persoonastaan ei tällaisissa teoksissa juuri puhuttu. Havainto herätti kysymyksen: voiko elämäkerrallinen tutkimus tosiasiaa olla puolueetonta, vaikka siihen olisi pyrkimys? Koska Eleonorasta on tehty runsaasti henkilökohtaista tutkimusta, voidaan olettaa, että osa tutkijoista näkee hänen roolinsa tärkeämpänä kuin osa. Huomioon on tietenkin otettava, että laajemmassa tutkimuksessa ei voida antaa tilaa yksittäisille toimijoille samassa mittakaavassa kuin elämäkerrallisessa tutkimuksessa.

1.3 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkoitus ei ole pelkästään referoida Eleonooran elämää, vaan pohtia kirjallisuuden ja säilyneiden kirjeiden perusteella, miten ja miksi Eleonoora käytti valtaansa aikana, jolloin naisten osana pidettiin miesten tahtoon taipumista ja

---

³⁰ WARD 2002.

³¹ D’AVRAY 2015.

³² SAUL 1994.

perheestä huolehtimista. Tarkoitukseni ei ole myöskään täyttää tutkielmaa vuosiluvuilla tai teoilla, vaan pohtia yleiskuvaa siitä, miten Eleonoora valtaansa toteutti.

Keskityn tässä tutkimuksessa pääasiassa Eleonooran elämään hänen ollessaan Englannin kuningatar. Käsittelen kuitenkin myös Eleonooran aikaa Ranskan kuningattarena, sillä varhainen elämä epäilemättä vaikutti siihen, millainen vallankäyttäjäksi Eleonoora myöhemmin tuli.

Ensimmäisessä pääluvussa tarkastelen Eleonooran elämään sekä Ranskan että Englannin hovissa. Määrällisesti enemmän kirjeitä on säilynyt Englannin-ajalta. Tästä syystä olen jakanut Englantia käsittelevän luvun alalukuihin sen perusteella ovatko kirjeet luonteeltaan yksityisiä vai julkisia. Yksityiset kirjeet tarjoavat henkilökohtaisemman lähestymistavan Eleonooran elämään. Julkisiksi tarkoitettut asiakirjat puolestaan kuvaavat konkreettisemmin Eleonooran osallistumista politiikkaan.

Toisessa pääluvussa käsittelen Eleonooran suhdetta kahteen poikaansa, Rikhardiin ja Juhanaan. Säilyneiden kirjeiden perusteella tarkastelen millainen suhde Eleonooralla oli poikiensa kanssa, ja millä tavalla hän osallistui poikiensa hallituskaudella politiikkaan. Selvyyden ja kronologisuuden vuoksi jaan kumpaakin poikaa koskevan kirjeenvaihdon omaksi alaluvukseksi.

1.4 Eleonooran kirjeet lähteenä

Kattavan tutkimuskirjallisuuden lisäksi tutkimukseni materiaalina on jälkipolville säilyneitä kirjeitä, jotka aiheutta valitessani löysin digitaalisena versiona Columbia Universityn *Epistolae*-sivustolta³³. *Epistolae* on kokoelma naisten lähettämiä ja vastaanottamia kirjeitä 300–1200-luvuilta. Kirjeet on kerännyt yhteen ja kääntänyt

---

³³ FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/woman/24.html>

Columbia Universityn professori Joan FERRANTE. Kirjeet on kerätty yhteen pääasiassa painetuista lähteistä.

Kirjeet alkuperäislähteenä tuottavat omat haasteensa. Kirjeitä tulkitessa tulee muistaa missä, milloin ja miksi ne on laadittu, missä kontekstissa ja mitkä tekijät ovat vaikuttaneet niiden syntyyn. Kirjeen kirjoittamista säätelivät kyseiselle ajalle tyypilliset kulttuuriset, sosiaaliset, historialliset ja yhteisölliset konventiot, joiden tuntemus ja tiedostaminen on oleellista käytettäessä kirjeitä lähdemateriaalina.³⁴

Kirjeet ovat lähteenä aina kirjoitettu kirjoittajan omasta henkilökohtaisesta näkökulmasta. Tästä syystä kirjeitä tulkitessa tulee olla varovainen ja välttää liiallista sinisilmäisyyttä niiden sisältöä kohtaan, mutta toisaalta antaa kirjeille myös tilaa kertoa oma tarinansa.³⁵ Kirjeet ovat mielenkiintoinen lähdeaineisto historiantutkijalle, sillä ne tarjoavat monia muita lähteitä intiimimmän kosketuspinnan menneisyyden ajatustenvaihdoille.³⁶ Kirjeitä lukiessani pyrin pitämään mielessä muutamia seikkoja, jotka vaikuttavat sisällön tulkintaan. Koska kirjeiden kirjoittamiseen on aina vaikuttanut kyseisen ajan erilaiset konventiot, pyrin pohtimaan näitä tekijöitä tulkinnassani. Kirjeiden tulkinnan kannalta tärkeää on kysyä kuka kirjeen on kirjoittanut ja millaisissa olosuhteissa. Monet kirjoittajan henkilökohtaiset tekijät, kuten sukupuoli, ikä ja sääty vaikuttavat kirjeen sisältöön.³⁷

Eleonoora oli aikaansa nähden sivistynyt ja oppinut nainen, joten oletettavasti tämä näkyy myös kirjeiden tekstuaalisessa maailmassa. Toisaalta ylhäisönaisena Eleonoora on hyvin saattanut sanella kirjeensä kirjurille³⁸, joka puolestaan on voinut vaikuttaa ainakin kirjeiden tyyliin ja kirjoitusasuun. Sisältö lienee kuitenkin Eleonooran omaa käsialaa, sillä

---

³⁴ LAHTINEN, LESKELÄ-KÄRKI, VAINIO-KORHONEN & VEHKALAHTI 2011, 13.

³⁵ LAHTINEN, LESKELÄ-KÄRKI, VAINIO-KORHONEN & VEHKALAHTI 2011, 13.

³⁶ LEHTI 2012, 126.

³⁷ LAHTINEN, LESKELÄ-KÄRKI, VAINIO-KORHONEN & VEHKALAHTI 2011, 13.

³⁸ LAHTINEN, LESKELÄ-KÄRKI, VAINIO-KORHONEN & VEHKALAHTI 2011, 15.

hänen kaltaisensa voimakastahtoinen nainen tuskin olisi antanut kirjoittaa kirjeisiin omista mielipiteistään poikkeavia asioita.

Kirjeiden, etenkin sydänkeskiajalle ulottuvien, lähteenä käyttäminen on omassa tutkimuksessani ongelmallista hajanaisen säilyvyyden takia. Kirjeitä on säilynyt useampia, mutta kirjeenvaihto on hajanaista. Varsinaista vuoropuhelua henkilöiden välillä ei juuri ole, koska vain osa kirjeistä on säilynyt. Luotettavasti on myös vaikea sanoa, onko osaan kirjeistä vastattu. Vastaus on saattanut kadota ajan saatossa tai sitä ei ole ehkä koskaan edes kirjoitettu.

Toisaalta monet Eleonooran kirjeistä on enemmänkin julkiseksi tiedonannoksi tarkoitettuja kirjelmiä tai lahjoitusasiakirjoja, kuin varsinaisia kirjeitä. Tällaisiin kirjeisiin ei siis voi odottaa suoraa vastausta. Kirje itsessään on vuoropuhelua kirjoittajan ja vastaanottajan välillä³⁹, joten aina vastaus ei edes ole oleellinen tulkinnan kannalta. Sellainenkin kirje, johon ei ole vastausta, voi jo pelkän vastaanottajan henkilöllisyyden avulla kertoa paljon. Tämä ei kuitenkaan tee näistä kirjeistä lähteenä huonompia, niitä vain täytyy tarkastella eri tavalla. Käyttämäni kirjeet ovat myös kronologisesti hajautettuja, jolloin esimerkiksi tietystä ajanjaksosta ei ole säilynyt laajempaa otosta, vaan tutkimuksen tulee pohjautua enemmän ajallisesti pirstaloituneeseen kuvaan Eleonooran elämästä.

Alkuperäiset kirjeet on kirjoitettu ajalle tyypillisesti latinaksi. Keskiajalla latina säilytti asemansa *lingua francana*, yleiskielenä, ja vaikutti osaltaan myös monen muun kansankielen syntyyn ja kehitykseen.⁴⁰ Kirjeet on kuitenkin käännetty myös englanniksi. Hyödynnän työssäni sekä alkuperäisiä latinankielisiä kirjeitä, että niistä tehtyjä englanninkielisiä käännöksiä. Sitaatit säilytän työssäni alkuperäisellä kielellä ja alaviitteissä käytetyt omat suomennokseni sitaateista on tehty sekä latinan- että englanninkielisiä kirjeitä käyttäen.

---

³⁹ LAHTINEN, LESKELÄ-KÄRKI, VAINIO-KORHONEN & VEHKALAHTI 2011, 11.

⁴⁰ MERISALO 2009, 416.

Käyttämieni alkuperäislähteiden ja tutkimuskirjallisuuden joukossa on suurta vaihtelua käytetyistä henkilöiden nimistä. Jo pelkästään Eleonooran nimen kirjoitusasu saattaa vaihdella. Tutkimuskirjallisuudessa käytetyin nimen muoto on Eleanor, kun taas itse kirjeissä Eleonoorasta käytetään nimiä Alienor tai Helienordis. Käytän itse hänestä nimen suomalaista muotoa Eleonoora. Myös esimerkiksi Eleonooran sisaren Petronillan nimi vaihtelee. Kirjeisiin liitetty historiallinen taustatieto paljastaa, että mentyään naimisiin Petronillasta käytettiin nimitystä Alix tai Aelith.⁴¹ Sekaannusten välttämiseksi käytän kustakin henkilöstä vain yhtä nimeä. Eleonooran nuorempi tytär avioliitosta Ludvigin kanssa sai myös nimekseen Alix. Alix nimesi myös oman tyttärensä samalla nimellä, joten selvyuden vuoksi käytän Eleonooran tyttärestä nimeä Alice, jota on käytetty myös kirjeiden englanninkielisessä käännöksessä. Pysin mahdollisuuksien mukaan pitämään nimet mahdollisimman lähellä alkuperäisiä. Arvonimet, kuten herttua tai kreivi, on kuitenkin käännetty suomeksi.

Nimien lisäksi tutkimuksessani käytetyt alueellisesti laajat käsitteet, kuten Ranska ja Englanti eivät suoraan ole kytkettävissä nykyisiin kansallisvaltioihin. 1100-luvulla Euroopassa ei vielä tunnettu kansallisvaltioita, vaan alueet olivat jakautuneet feodaalijärjestelmän mukaan alueisiin, joita hallitsi ylimpänä hierarkiassa oleva kuningas⁴². Kuninkaalla oli vasalleja, joilla puolestaan oli omia vasalleja. Kuninkaan ja aatelisten maaomistus vaihteli sotien ja valloitusten mukaan, ja saman alueen asukkaat saattoivat eri aikoina kuulua eri hallitsijan alaisuuteen.⁴³ Keskiaikainen yhteiskunta oli perustui suurelta osin sodankäynnille, jossa kuninkaat ja ruhtinaat taistelivat vallasta ja maasta.⁴⁴ Keskiajan loppua kohden alkoi kasvaa ajatus maiden ja kansojen yhtenäisyydestä niin alueellisesti, kuin henkisesti.⁴⁵ Käytän tutkimuksessani kuitenkin Ranskaa ja Englantia yläkäsitteinä helpottamaan alueiden hahmottamista.

---

⁴¹ FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/893.html>

⁴² WEIR 1999, 3.

⁴³ KORPELA 2012, 178-179.

⁴⁴ WEIR 1999, 3.

⁴⁵ KORPELA 2012, 198.

Käytän työssäni myös termiä keskiaika. Keskiaika terminä ei ole yksiselitteinen. Eleonoora ei itse mieltänyt elävänsä keskiajalla, vaan termi yleistyi vasta myöhemmin.⁴⁶ 1300-luvulle tultaessa oppineet mielsivät oman aikansa ja Rooman valtakunnan välisen ajan välikaudeksi, jota leimasi sivistyksen pysähtyneisyys. Tässä työssä puhuessani keskiajasta viitataan pääosin 1100–1200-lukuihin, aikaan, johon usein viitataan termillä sydänkeskiaika.⁴⁷ Keskiaika ei eurooppalaisesta näkökulmasta ole yhtenäinen ajanjakso, joka olisi vallinnut kaikkialla samaan aikaan.⁴⁸ Esimerkiksi Suomen sydänkeskiaika sijoitetaan yleensä 1350-luvun tietämille, jolloin Etelä-Euroopan katsottiin jo monin paikoin siirtyneen myöhäiskeskiaikaan.⁴⁹

---

⁴⁶ KATAJALA-PELTOMAA 2004, 155.

⁴⁷ LAMBERG, LAHTINEN & NIIRANEN 2009, 14.

⁴⁸ KATAJALA-PELTOMAA 2004, 157.

⁴⁹ LAMBERG, LAHTINEN & NIIRANEN 2009, 15-16.

2. Vahva naishallitsija keskiajan Euroopassa

2.1 Ranskalaisten kuningatar

Nuoren Eleonooran avioliitto Ranskan kruununperijän Ludvig VII:n kanssa ei ollut sattuman kauppaa. Eleonooran isä, Akvitanian herttua William oli tehnyt kruununprinssin isästä, kuningas Ludvig VI:sta Eleonooran huoltajan oman kuolemansa varalta.⁵⁰ Williamilla ei ollut elossa olevia poikia, joten Eleonoora perisi neljäsosan nykyisen Ranskan alueista.⁵¹ Ludvig VI ymmärsi kuinka suuri valta ja omaisuus Eleonooraa odotti isänsä kuoltua, ja kuinka merkityksellinen kruununprinssin ja nuoren perijättären avioliitto olisi.⁵² Isänsä kuollessa vuonna 1137 13-vuotias Eleonoora oli hetkellisesti yksi Euroopan vaikutusvaltaisimpia hallitsijoita.⁵³

Kapetingien ajan Ranskassa kuninkaan valta ei ollut absoluuttinen, vaikka kuninkaan nähtiin saaneen asemansa Jumalalta.⁵⁴ Kuninkaan valta riippui suurelta osin siitä, kuinka suurta aluetta hän pystyi fyysisesti pitämään hallussaan. Keskiajan edetessä aateliset olivat kiinnostuneempia omista läänityksistään ja keskinäisistä kiistoistaan kuin kuninkaan asioista.⁵⁵ Ludvig ymmärsi, että mikäli hän naittaisi poikansa yhden vaikutusvaltaisimman vasallinsa tyttären kanssa, olisi se suuri voitto kruunulle. Eleonoora oli asemansa ja perintönsä takia aikansa tavoitelluin perijätär. Sekä Eleonooran isä William että Ludvig VI halusivat varmistaa, että omaisuus pysyisi tutuissa käsissä, joten heidän lastensa avioliitto oli molempien osapuolien mielestä välttämätön.⁵⁶

Eleonooran Ranskan-ajalta on säilynyt huomattavasti vähemmän kirjemateriaalia hänen Englannin-aikaansa verrattuna. Osittain tästä syystä tutkimukseni keskittyy ensisijaisesti

---

⁵⁰ WEIR 1999, 20.

⁵¹ WEIR 1999, 19.

⁵² TURNER 2009, 44.

⁵³ HILTON 2008, 95.

⁵⁴ EUROOPAN HISTORIA 2012, 176-177.

⁵⁵ BARBER 1992, 275.

⁵⁶ WEIR 1999, 19.

Englannin valtakauteen. Tutkimistani kirjeistä yhtä lukuun ottamatta Eleonooran Ranskan kuningattarena kirjoittamat kirjeet ovat luonteeltaan julkisiksi osoitettuja lahjoitusasiakirjoja, joilla hän muun muassa vahvisti tai lahjoitti eri tahoille maita ja vapauksia. Syynä materiaalin pieneen määrään saattaa olla esimerkiksi kirjeiden häviäminen ajan saatossa. Kaikkea ei myöskään välttämättä koettu tarpeelliseksi kirjata ylös. Toisaalta Eleonooran nimi ei esiinny myöskään muissa virallisissa asiakirjoissa kuin harvakseltaan.⁵⁷ Tämä viitanee siihen, että laajasta omaisuudestaan huolimatta Eleonoora ei osallistunut politiikkaan yhtä aktiivisesti, kuin myöhempinä vuosinaan.

Keskiajalla oli etenkin aateliston keskuudessa yleistä, että vaimo saattoi olla miestänsä huomattavasti nuorempi.⁵⁸ Eleonoora ja Ludvig olivat kuitenkin poikkeuksellisesti lähes saman ikäisiä. TURNER esittää teoksessaan, että kenties pariskunta odotti pienen ikäeron vuoksi avioliitosta erityisesti yhteistyötä ja molemminpuolista osallistumista valtakunnan asioihin. Myös Ludvigin äiti, kuningatar Adelaide, oli ollut merkittävä hallinnollinen tuki miehelleen. Todennäköisesti sekä Eleonoora että Louis odottivat Eleonooran omaksuvan vastaavan aseman miehensä rinnalla. Eleonoora oli saanut Akvitaniassa Ranskan hovia vapaamman ja suvaitsevaisemman kasvatuksen, joten hänen lienee ollut vaikea tottua kirkon painostavaan asenteeseen naisten asemaa kohtaan.⁵⁹ 1000–1100 -lukujen aikana kirkko teki yhä selvemmäksi, että naisen paikka oli kotona vallankäytön ja politikoinnin sijaan.

Eräs säilynyt kirje Eleonooran Ranskan ajalta on peräisin Bernard Clairvauxlaiselta, tunnetulta sisterssiläisapotilta⁶⁰, joka toimi Ludvigin hovissa neuvonantajana. Bernard oli vaikutusvaltainen persoona, hän muun muassa kirjoitti paavi Innocentius II:lle koskien Eleonooran Petronilla-sisaren avioitumista Vermandoisin kreivi Raoulin kanssa. Kirkko ei tunnustanut Raoulin eroa ensimmäisestä vaimostaan naidakseen Petronillan, vaan vaati Raoulia palaamaan vaimonsa luokse. Paavi jopa julisti Raoulin ja Petronillan

---

⁵⁷ TURNER 2009, 54.

⁵⁸ KATAJALA-PELTOMAA & TOIVO 2009, 85.

⁵⁹ TURNER 2009, 54-55.

⁶⁰ HEIKKILÄ 2002, 101.

kirkonkiroukseen.⁶¹ Bernard käytännössä syytti Eleonooraan koko selkkauksen syntymisestä ja kuninkaan pään sekoittamisesta. Hänen mielestään naisen tuli olla kuuliainen vaimo, ei omatahtoinen vallankäyttäjä.⁶²

Täysin varmaksi ei voi sanoa puolustiko Ludvig vaimonsa sisarta ja Vermandoisin kreiviä pelkästään omasta halustaan, joskin TURNER kirjoittaa teoksessaan, että Eleonooran vaikutus kuninkaaseen oli ilmiselvää.⁶³ Toisaalta Raoul toimi Ludvigin hallinnon aikana virkamiehenä, joten Ludvig lienee halunnut puolustaa tätä myös itse. George DUBY esittää teoksessaan, että Ludvig olisi ollut jopa vastuussa avioliiton järjestämisestä.⁶⁴ Joka tapauksessa oli selvää, että Bernard halveksi Eleonooraan jo pelkästään tämän sukupuolen takia. Bernard näki naiset pahan käytyreinä, jotka houkuttelivat miehet pois oikealta polulta.⁶⁵ Eleonooraan kuvattiin eloisaksi ja voimakastahtoiseksi naiseksi, joka oli kasvanut ottaen ihanteita historian voimakkaista naisista. Eleonoora on tuskin on siis suostunut olemaan kirkonmiehen komenneltavana. Eleonoora halusi mahdollisesti vastustaa Bernardia myös menneisyyden takia. Eleonooran isä William X ja Bernard olivat olleet vastakkain vuonna 1130 alkaneessa kirkon skismassa, joka sai alkunsa, kun osa kardinaaleista valitsi Innocentius II:lle vastapaavin, Analectus II:n.⁶⁶ Skisman aikana William oli aluksi kannattanut vastapaavi Analectus II:sta.⁶⁷

Eleonooran kirjeiden joukossa on säilynyt Bernardin kuningattarelle kirjoittama kirje, joka koskee Guiscard (Wicardus)-nimisen miehen omaisuuden ja suosion palauttamista. Vaikka kirje ei liity Bernardin ja Eleonooran välejä kiristäneeseen konfliktiin koskien Eleonooran sisarta, kirjeen sävy antaa ymmärtää, että Bernard ei ollut tyytyväinen Eleonooran tekoihin ja valintoihin:

Teidän eräs miehenne, Guiscard, on valittanut teistä, --, hänen mukaansa te olette epäoikeudenmukaisesti riistäneet häneltä hänen omaisuutensa ja

---

⁶¹ WEIR 1999, 39.

⁶² WEIR 1999, 44.

⁶³ TURNER 2009, 63. ("incapable of resisting the insistence of Eleanor")

⁶⁴ DUBY 1993, 190.

⁶⁵ WEIR 1999, 29.

⁶⁶ HANSKA 2005, 65.

⁶⁷ TURNER 2009, 63.

karkottaneet hänet. – emme pidä epäsovivana pyytää teitä tai teidän myöntyä palauttamaan häntä suosioonne antamalla hänelle takaisin kaikki tai osa hänen omaisuudestaan.⁶⁸

Kirjeestä ei käy ilmi, mitä Guiscard teki menettääkseen kuningattaren suosion tai oliko Bernard oikeassa miehen hyvistä aikeista. Kirje kuitenkin tekee selväksi, ettei Bernard hyväksynyt Eleonooran toimia miestä vastaan. Kirjeessään hän vaatii Eleonooraa palauttamaan miehelle ainakin osan omaisuudestaan. Kirje ei varsinaisesti kritisoi Eleonooraa, mutta rivien välistä on luettavissa, että Bernard todella odotti Eleonooran myöntävän vaatimuksiinsa. Toisaalta edes Bernardin kaltainen vaikutusvaltainen ja rohkeasanainen mies tuskin olisi uskaltanut suoraan sanoa uhkailla kuningattarta. Kirje on kirjoitettu suoraan Eleonooralle, joten kyseessä lienee ollut Eleonooran oman talouden henkilö, kenties vasalli tai virkamies. Mikäli kyseessä olisi ollut kuninkaan hovista karkotettu henkilö, Bernard olisi todennäköisesti ollut asiasta yhteydessä suoraan kuninkaaseen Eleonooran sijaan.

Kuin varmistaakseen kantansa asiaan Bernard kirjoittaa lopuksi, että odottaa Eleonooralta vastausta ja toimia tilanteen korjaamiseksi sanoen, ettei halua kirjeen toimittaneen Beaulieun apotin tehneen matkaansa turhan takia:

Pyydämme myös, että jos löydätte itsestänne suosiota tälle miehelle, Beaulieun apotille, joka tämän kirjeen teille on suurella vaivalla ja väsymyksellä kauas toimittanut. Siksi katsokaa, ettei häntä ole turhaan väsytetty.⁶⁹

Tiedossa ei ole vastasiko Eleonoora Bernardille koskien Guiscardin omaisuuden palauttamista. Ilmeisesti Eleonoora ja Bernard kuitenkin säilyttivät asialliset välit. Eleonoora vaikuttaa jopa Bernardin kehotuksesta keskittyneen politikoinnin sijaan

---

⁶⁸ Wicardus homo vester, conqueritur de vobis, --, unde tamen se culpabilem non sentit, iniuste a vobis, suis omnibus, quae habebat, ablatis, exsilio plexus sit. – cognovimus, non inconueniens esse arbitramur vel nobis ad petendum, vel vobis ad annuendum, ut ei gratiam vestram, restituendo simul sua aut omnia aut vel aliqua reddatis. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/1294.html>

⁶⁹ Commendamus autem vobis, si tatem et nos aliquam in oculis vestris invenimus gratiam, hunc religiosum virum, abbatem scilicet Belli Loci, qui huius rei gratia de longe ad vos cum his nostris litteris sese fatigare curavit. Videte ergo, ne frustra sit fatigatus. Valet. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/1294.html>

huolehtimaan suhteestaan aviomieheensä.⁷⁰ Vuonna 1146 sekä paavi Eugenius III että Ludvig VII pyysivät Bernardia levittämään sanaa toisesta ristirekkestä.⁷¹ Ei ollut tavatonta, että aateliston naiset osallistuivat miestensä rinnalla ristiretkille. Moni kirkonmies näki tämän tosin haitallisena ristiretken onnistumisen ja miesten siveyden kannalta.⁷² Bernard on saattanut paheksua Eleonooran osallistumista ristiretkelle monen muun tapaan. Tästä huolimatta kesäkuun puolivälissä 1147 Eleonoora suuntasi miehensä ja armeijoidensa kanssa matkansa kohti Pyhää Maata.⁷³

Bernardin vaikutus Eleonooran ja tämän perheen elämään näkyi myös tämän osallistumisena kuningasparin esikoistyttären Marien naimakauppoihin. Normandian herttua Geoffrey ehdotti kuninkaalle avioliittoa prinsessa Marien ja oman poikansa, Englannin tulevan kuninkaan Henrikin välillä. Bernard kuitenkin kehotti kuningasta olemaan hyväksymättä tarjousta lasten äitien liian läheisen sukulaisuuden vuoksi, sillä kanonisen oikeuden mukaan liian läheisten sukulaisten väliset avioliitot olivat kiellettyjä.⁷⁴ Kehotuksessa itsessään ei ollut sinänsä mitään erikoista. Tarjouksen hylkäämisellä oli kauaskantoiset seuraukset. Jos Marie olisi suunnitelmien mukaan naitettu Henrikille, historian kulku Euroopassa olisi mennyt aivan eri reittiä. Tyttären sijaan Henrik nai aikanaan tämän äidin, Eleonooran, josta tuli miehensä rinnalla lopulta Englannin kuningatar. Historian tapahtumia lienee turha jossitella, mutta on mielenkiintoista pohtia, millaiseksi tapahtumat olisivat muodostuneet, mikäli Mariesta olisi äitinsä sijaan tullut Henrikin puoliso.

Vuoteen 1139 ajoittuvassa kirjeessään Eleonoora lahjoittaa temppeleille myllyjä ja taloja. Kirje on ajalta ennen kuin Eleonoora osallistui miehensä Ludvigin kanssa toiselle ristiretkelle.⁷⁵ Kirjeestä on kuitenkin nähtävissä, että kuningaspari oli kiinnostunut Pyhän Maan asioista jo ennen ristiretkelle osallistumista.⁷⁶ Eleonoora muun muassa

---

⁷⁰ WEIR 1999, 46.

⁷¹ TURNER 2009, 72.

⁷² TURNER 2009, 73-74.

⁷³ PHILLIPS 2014, 90.

⁷⁴ D'AVRAY 2015, 65-66; BITEL 2002, 157.

⁷⁵ PHILLIPS 2014, 90.

⁷⁶ LOCK 2006, 148.

kuvaa kirjeessään, kuinka temppeliritarit perustettiin kristinuskon puolustajiksi uskottomia pakanoita vastaan.⁷⁷ Temppeliritarit olivat nimenomaan sotilaallinen järjestö, jonka tarkoituksena oli alun perin turvata pyhiinvaeltajien matkaa Pyhässä Maassa.⁷⁸ Kirjeestä käy ilmi myös, että lahjoitukset on tehty Eleonooran oman ja hänen läheistensä sielun pelastuksen vuoksi:

Teemme tiedettäväksi, että me, oman sielumme ja esi-isiemme sielujen sekä aviomiehemme Ranskan kuninkaan ja Akvitanian herttuan Ludvigin sielun pelastuksen vuoksi annamme ja lahjoitamme iäksi Jumalalle ja Temppeliritareille, jotka perustettiin pyhän Kristinuskon puolustajiksi uskottomia pakanoita vastaan⁷⁹

Sielunpelastuksen teema näkyy myöhemmin myös Englannin-ajan kirjeissä. Ajan tavan mukaan lahjoitusten tekeminen sielunpelastuksen merkeissä lienee ajan ihmisille todella ollut uskonnollisen vakaumuksen piirre.⁸⁰ Eleonoora kuitenkin varmasti tiedosti mahdollisuutensa vaikuttaa lahjoitusten kautta itselleen tärkeinä pitämiin tahoihin.⁸¹ Eleonoora esimerkiksi lahjoitti myöhempinä aikoinaan useaan otteeseen rahaa ja vapauksia Fontevraultin luostarille, mikä epäilemättä vaikutti kuningattaren loppuaikojen oleskeluun samaisessa luostarissa.

Kyseisestä kirjeestä käy myös ilmi, että Eleonooran lahjoittamat myllyt ja talot sijaitsivat hänen omilla maillaan. Nimellisesti Ludvigista tuli Akvitanian herttua naituaan Eleonooran. Esimerkiksi Bernard Clairvauxlaisen kirje kuitenkin osoittaa, että Eleonoora saattoi huolehtia itse omien maidensa asioista ilman kuninkaan suoraa puuttumista. Myös eräässä toisessa lyhyessä säilyneessä kirjeessä Eleonoora vahvistaa omalla sinetillään miehensä tekemän lahjoituksen Notre Dame Saintesin abbedissalle.

---

⁷⁷ PHILLIPS 2014, 67.

⁷⁸ LAWRENCE 2001, 209.

⁷⁹ *Notum fieri volumus cunctis fidelibus tam futuris quam presentibus quod nos, pro remedio anime nostre et antecessorum nostorum et pro remedio animarum antecessorum Ludovici Regis Francorum et ducis Aquitanorum mariti nostri, Deo et ilitibus Tempri presentibus et futuris qui ad defensionem sancte Christianitatis contra infideles paganos sunt constitute.* FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/891.html>

⁸⁰ LAWRENCE 2001, 66.

⁸¹ HEIKKILÄ 2002, 117.

Arvonimestä huolimatta Eleonooran perintömaat säilyttivät asemansa, eikä niitä liitetty varsinaisiksi kruunun maiksi.⁸² Itsenäisyyteen tottunut Akvitanian herttuakunta ei halunnut alistua ranskalaisten valtaan. Kuninkaalla ei ollut kuitenkaan lopulta riittävästi resursseja hallita vaimonsa perintömaita kovalla otteella, ja alueen lordit saivat ennennäkemättömän paljon vapauksia. Eleonoora itse kuitenkin vieraili ajoittain maillaan.⁸³

Johannes Salisburlainen, josta tuli myöhemmin Thomas Becketin ystävä⁸⁴, kuvasi Ludvigin rakastavan yhä vaimoaan, avioliiton ongelmista huolimatta.⁸⁵ 1150-luvulle tultaessa parille ei kuitenkaan ollut siunaantunut miespuolista perillistä, eikä ajan lakien mukaan nainen voinut periä kruunua. Lopulta maaliskuussa 1152 paavi Eugeniuksen siunauksella neljä arkkipiispaa myönsi kuningasparille avioliiton mitätöinnin vedoten liian läheiseen sukulaisuussuhteeseen. Ajan käsitysten mukaan sukulaisuussuhde oli syy siihen, että parikunta ei ollut saanut poikia. Koska avioliitto oli kuitenkin solmittu ”hyvässä uskossa”, parin kaksi tytärtä säilyttivät asemansa laillisina lapsina ja heidän huoltajuutensa myönnettiin kuninkaalle.⁸⁶ Kuningasparin eron kohdalla on muistettava, ettei avioeroa nykymuodossaan vielä ollut. Kyseessä oli nimenomaan avioliiton mitätöinti, eli periaatteessa todellista avioliittoa ei koskaan ollut ollutkaan.⁸⁷

Viimeisin Eleonooralta säilynyt kirje ajalta ennen hänen nousuaan Englannin kuningattareksi on vuodelta 1152. Huomionarvoista kirjeessä on se, että se on päivätty kyseisen vuoden kesäkuulle. Eleonooran ja Ludvigin avioliitto oli mitätöity maaliskuussa, joten kirjeen kirjoittamisen aikaan Eleonoora ei enää ollut Ranskan kuningatar. Tämä näkyy myös kirjeen kirjoitusasussa, sillä aiemmissa kirjeissä Eleonoora oli viitannut

---

⁸² TURNER 2009, 49.

⁸³ WEIR 1999, 35.

⁸⁴ RUFFOLO 1998, 382.

⁸⁵ HILTON 2008, 107.

⁸⁶ WEIR 1999, 87.

⁸⁷ D’AVRAY 2015, 69; DUBY 1993, 191.

itseensä Akvitanian herttuattaren lisäksi myös Ranskan kuningattarena: ”--*Jumalan armosta, minä Eleonoora, Akvitanian ja Normandian herttuatar*--”⁸⁸

Avioliiton mitätöinti ei tullut yllätyksenä kummallekaan osapuolelle, itse asiassa se lienee ollut molempien yhteinen päätös. Alun perin Ludvig oli ilmeisen vastahakoinen eroamaan vaimostaan, osittain vanhan neuvonantajansa ja isähahmonsa Saint-Denisin apotin Sugerin⁸⁹ vaikutuksesta. Suger piti loppuun asti pariskunnan avioliittoa kaikkien kannalta hyödyllisenä.⁹⁰ Myöskään paavi Eugenius III ei nähnyt avioliiton purkamista hyväksyttävänä.⁹¹ TURNERIN mukaan Ludvigin läheiset pitivät Surgerin kuolemaa vuonna 1151 otollisena aikana puhua kuningas ympäri avioliiton mitätöinnin suhteen.⁹² Ludvigin lähipiiri tiesi, kuinka suuri valta Eleonoralla oli miehensä yli, ja he halusivat erottaa parin. Oliko kyseessä aito huoli Eleonooran huonosta vaikutuksesta vai halu päästä itse ohjailemaan kuningasta, jäänee epäselväksi.

Oletettavaa on, että lopulta sekä Ludvig että Eleonoora halusivat avioliiton mitätöintiä. Ludvig olisi vapaa menemään uusiin naimisiin saadakseen valtakunnalleen perijän. Eleonoora taas oli jo suunnannut katseensa tulevaisuuteen: hän tapasi vuonna 1151 Pariisissa itseään 11 vuotta nuoremman tulisieluisen Anjoun kreivin Henrikin.⁹³ Eleonoora tiesi, että avioliiton mitätöinnin jälkeen hän olisi jälleen Euroopan tavoitelluimpia perijättäriä eikä hänellä ollut aikomusta suostua kenelle hyvänsä.⁹⁴ WEIR esittää, että Henrik ja Eleonoora olisivat jo tuolloin sopineet avioliitosta keskenään, kunhan Eleonoora saisi eron Ludvigista.⁹⁵ Eleonoora piti Henrikiä kyvykkäänä miehenä

---

⁸⁸ ego Alienor, Dei gracia ducissa Acquitatorum et Normannorum. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/896.html>

⁸⁹ MUNDY 1991, 33.

⁹⁰ WEIR 1999, 84.

⁹¹ DUBY 1993, 192.

⁹² TURNER 2009, 100.

⁹³ WEIR 1999, 85.

⁹⁴ TURNER 2009, 107; WEIR 1999, 85.

⁹⁵ DUBY 1997, 13.

ja tuomalla omat perintömaansa ja vaurautensa yhteen Henrikin omistusten kanssa pari voisi vaatia itselleen Englannin kruunua.⁹⁶

Kesäkuulta 1152 säilyneessä kirjeen aloituksessa käy ilmi, ettei Eleonoora ole enää Ranskan kuningatar. Huomio kiinnittyy sen lisäksi siihen, että Akvitanian lisäksi Eleonoora mainitsee olevansa myös Normandian herttuatar; Normandiahan kuului perinnön kautta Henrikille. Kyseessä ei ole sattuma, vaan Eleonoora todella oli jo kesäkuussa Normandian herttuatar naituaan odotusten mukaisesti Henrikin Poitiersissa toukokuun 18 päivänä.⁹⁷ Todennäköisin syy kiireiselle avioliitolle lienee ollut Eleonooran asema, sillä hän tarvitsi nopeasti uuden aviomiehen turvaamaan sekä oman että maidensa turvallisuuden. TURNER esittää kirjassaan, että Eleonoora olisi ollut myös syvästi rakastunut uuteen tulevaan puolisoonsa.⁹⁸

Tuore aviopari otti melkoisen riskin mennessään naimisiin salaa. Lakien mukaan pariskunnan tuli saada avioitumiselleen molempien herran, Eleonooran entisen puolison Ludvigin hyväksyntä.⁹⁹ Eleonoora ja Henrik molemmat kuitenkin todennäköisesti tiesivät, ettei Ludvig myöntäisi heille lupaa. Eleonoora oli jo isojen alueiden hallitsija, samoin Henrik. Heidän avioliittonsa yhdisti nämä alueet, minkä seurauksena Henrik hallitsi nyt suurempaa osaa Ranskan alueesta kuin kuningas itse.¹⁰⁰ Henrikistä tuli hetkessä yksi Euroopan vaikutusvaltaisimmista hallitsijoista ja avioliiton kautta muodostui Englannin kanaalilta Pyreneille asti ulottuva valtakunta, jota johtivat Anjoulaiset kuninkaat.¹⁰¹ Ludvig lienee loukkaantunut Eleonooran puolisovalinnasta myös henkilökohtaisesti, sillä Henrik oli Ludvigin pahin kilpailija. Todennäköisesti osittain tästä syystä Ludvig lakkasi vasta vuonna 1154 käyttämästä arvonimeä Akvitanian herttua, siitäkin huolimatta, että avioliiton mitätöinnin yhteydessä

---

⁹⁶ WEIR 1999, 85.

⁹⁷ WEIR 1999, 90.

⁹⁸ TURNER 2009, 108.

⁹⁹ WEIR 1999, 90.

¹⁰⁰ TURNER 2009, 109.

Eleonooran perintömaat palautuivat kokonaisuudessaan hänen haltuunsa sen sijaan, että olisivat jääneet kruunulle.¹⁰²

Eräässä kirjeessään Eleonoora vahvistaa esi-isiensä antamia ja tekemiä lahjoituksia ja myönnytyksiä Poitiersin kaupungissa sijaitsevalle Montierneufin kirkolle. Kirjeessä ei tarkemmin eritellä, mitä lahjoituksia tai myönnytyksiä Eleonooran edeltäjät ovat tehneet. Lahjoituksiin on saattanut kuulua muun muassa maa-alueiden omistuksia, raaka-aineita tai myönnettyjä vuosittain maksettavia rahasummia. Hän myös vahvistaa luostarille luvattun suojeluksen mitä tahansa voimaa vastaan:

Myönnän ja lahjoitan myös kaiken suojelun, jonka esi-isäni, isoisäni ja isäni antoivat luostarille, ja asetan suojelukseen sen täydellisen vapauden ja kaikki siihen kuuluvat asiat, ja takaan, että he ovat turvassa kaikilta voimilta, sukulaisiltani ja seuraajiltani.¹⁰³

”Millä tahansa voimalla” Eleonoora saattaa viitata sekä ulkoisiin voimiin, mutta myös tuleviin seuraajiinsa. Viittaus ”sukulaisiin ja seuraajiin” saattaa jopa tarkoittaa Eleonooran vastavihittyä aviomiestä Henrikiä. Kuten monessa muussa kirjeessä, myös tässä kyseisessä kirjeessä Eleonoora viittaa tehtyihin lahjoituksiin ja myönnytyksiin sielunpelastuksen välineenä. Kirjeen alussa on huomattavissa myös pilkahdus Eleonooran älykkästä huumorista: hän huomauttaa kirjeessään vahvistavansa nämä myönnytykset, sillä *”miesten muisti haihtuu nopeasti”*.¹⁰⁴ Tällä hän halusi kenties muistuttaa, että luvattuja myönnytyksiä ei hänen toimestaan unohdeta, ja että hän kunnioittaa esivanhempiansa tekemiä lupauksia.

Kirjeen takana saattaa olla myös tietoinen valinta tehdä selväksi, että erottuaan Ludvigista Eleonoora omaksui roolinsa omien maidensa hallitsijana. Eleonoora

---

¹⁰² TURNER 2009, 107.

¹⁰³ Concedo iterum et confirmo cuncta munimenta que actavus avus et pater meus eidem monasterio dederunt, et omnia illa que ad se pertinere videntur, sub tocius libertatis munimine pono, et ab omni inquietudine cunjuscumque potestatis et omnium parentum meorum, cunctorumque secessorum meorum libera esse concedo. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/896.html>

¹⁰⁴ Quoniam hominum memoria cito labitur. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/896.html>

esimerkiksi kumosi monia Ludvigin tekemiä päätöksiä ja vahvisti, kuten kirje osoittaa, aiemmin tehtyjä päätöksiä. TURNER myös kirjoittaa teoksessaan Eleonooran viitanneen eräässä lahjoitusasiakirjassaan hänen ja Ludvigin yhdessä tekemään lahjoitukseen Fontevraultin luostarille kuin hän olisi tehnyt sen itse.¹⁰⁵ Eleonoora vaikuttaisi osallistuneen maidensa asioiden hoitoon intensiivisesti ja nauttineensa saamastaan vapaudesta.¹⁰⁶ Hän halusi todennäköisesti osoittaa alaisilleen, että heidän todellinen herransa on sukupuolestaan huolimatta palannut hallinnoimaan maitaan.

Säilyneiden kirjeiden joukosta löytyy vielä yksi kirje ajalta ennen Henrikin ja Eleonooran nousua Englannin valtaistuimelle. Kirjeessä paavi Anastasius IV pyytää Eleonooralta apua kirkollisessa asiassa.¹⁰⁷ Kirjeen mukaan Mont Saint-Michelin luostarin apotti oli pitkään kokenut vääryyttä Henrikin taholta. Anastasius pyytää Eleonooraa puhumaan miehelleen, jotta tämä antaisi apotin ja hänen miestensä palata luostariin ja jatkaa sen hoitamista entiseen tapaan. Kirjeen lopussa Anastasius huomauttaa, että mikäli Henrik ei tähän suostu, hän saa päälleen Pyhän Pietarin koston.

Anastasius kehuu kirjeessään Eleonooran hyvyyttä ja avuliaisuutta, mikä epäilemättä oli syy, miksi Anastasius lähestyi Eleonooraa sen sijaan, että olisi ohjannut kehotuksensa suoraan Henrikille. Anastasius lähetti saman kirjeen myös Henrikin äidille Matildalle. Paavi todennäköisesti oletti, että Henrikin elämän kaksi tärkeintä naista kykenisivät puhumaan herttuan ympäri. Hän myös kaiketi uskoi, että vastanaineena ja rakastuneena Henrik todella kuuntelisi vaimoan, jolla oli jo maaomaisuutensa takia paljon valtaa. Todennäköisesti Anastasius tiesi suoran lähestymisen Henrikiä kohtaan olevan huonompi vaihtoehto, kuin vaimon ja äidin kautta tapahtuva lähestyminen.

---

¹⁰⁵ TURNER 2009, 114.

¹⁰⁶ WEIR 1999, 89.

¹⁰⁷ FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/142.html>

2.2 Alianora regina Anglorum

Henrikin äiti, keisarinna Matilda oli Englannin edesmenneen kuninkaan Henrik I:n tytär.¹⁰⁸ Sukujuurtensa vuoksi Henrikillä oli mahdollisuus vaatia Englannin kruunua itselleen. Englannin kansa oli väsynyt taisteluun ja Englannin silloisen kuninkaan Bloisin Tapanin perillisen Eustacen kuoleman myötä vanha kuningas sopi Henrikin kanssa tämän nimittämisestä kruununperilliseksi.¹⁰⁹ Tällä välin Eleonoora oli synnyttänyt parin ensimmäisen lapsen, pojan, joka sai nimekseen Eleonooran esivanhempien mukaan William. Eleonooran tuon ajan liikkeistä ei tiedetä paljon, mutta oletettavasti hän vietti aikansa joko anoppinsa keisarinna Matildan kanssa Normandiassa tai pitäen omaa hoviaan mahdollisesti Angersin kaupungissa.¹¹⁰

Englannin-valtakaudelta Eleonooran kirjemateriaalia on säilynyt huomattavasti enemmän. Todennäköisesti tämä johtuu siitä, että Eleonoora oli Englannin kuningattarena aikaisempaa enemmän mukana poliittisten asioiden hoidossa. Toisaalta Englannissa saatettiin myös herkemmin kirjata muistiin julkisia tiedonantoja. Syy voi olla yksinkertaisesti myös se, että materiaalia on säilynyt ajan saatossa enemmän. Selkeyden vuoksi olen käsittelyssäni jaotellut Englannin-valtakauden kirjeet sen mukaan onko ne osoitettu julkisiksi vai yksityisiksi.

Ajallisesti kirjeet sijoittuvat suurimmaksi osaksi Eleonooran elämän loppupuolelle Henrik II kuoltua ja Rikhardin noustua kuninkaaksi. Syy tähän lienee monen eri tekijän summa. Ensinnäkin Eleonoora vietti lähes 15 ensimmäistä vuottaan Englannin kuningattarena odottaen pariskunnan 8 lasta. Lapsista kaikki, esikoista Williamia lukuun ottamatta, elivät aikuiseksi asti. Syntyneistä lapsista viisi oli poikia ja kolme tyttöjä. Eleonoora lienee raskauksiensa aikana keskittynyt enemmän perheestään huolehtimiseen, joskin ajalle tyypillisesti ylempien säätyjen edustajat eivät juurikaan osallistuneet lastensa henkilökohtaiseen kasvatukseen.¹¹¹ Toisaalta raskauksista

---

¹⁰⁸ CASTOR 2010, 50.

¹⁰⁹ TURNER 2009, 119.

¹¹⁰ TURNER 2009, 117.

¹¹¹ TURNER 2009, 124.

huolimatta Eleonoora matkusti usein miehensä mukana linnasta toiseen. Tämä ei sinänsä ollut keskiajalla ihmeellistä: 1100-luvun kuninkaallisessa hovissa oli luonnollista matkustella omien alueiden sisällä varmistamassa ja ylläpitämässä omaa asemaa.¹¹² Pariskunta vieraili englantilaisten linnojen lisäksi ajoittain myös mantereella Normandiassa ja Akvitaniassa.¹¹³

Toiseksi Henrik ei aviomiehenä muistuttanut lainkaan Eleonooran ensimmäistä aviomiestä Ludvigia, johon Eleonooralla sanottiin olevan valtaa. Sekä TURNER, että WEIR esittävät teoksissaan Eleonooran ja Henrikin olleen luonteiltaan hyvin samankaltaisia: voimakastahtoisia, älykkäitä, tiedonhaluisia ja kunnianhimoisia. TURNERIN mukaan Eleonoora todennäköisesti oletti, että pariskunnan henkinen ja hallinnollinen kumppanuus säilyisi loppuun saakka samankaltaisena. Alussa Eleonoora olikin tyytyväinen asemaansa kuningatarpuolisona.¹¹⁴ Ajan kuluessa Henrik teki kuitenkin selväksi, että halusi Eleonoorasta tottelevaisen puolison, ja myönsi tälle vain sen verran valtaa esimerkiksi tämän omien maiden suhteen, kuin oli hänen omalta kannaltaan hyödyllistä.¹¹⁵ Epäilemättä Henrikin loukkaava käytös Eleonooraan kohtaan sekä tämän lukuisat huhut avioliiton ulkopuoliset suhteet ja niistä syntyneet lapset olivat omiaan katkeroittamaan kuningattaren mielen aviomiestään kohtaan. TURNERIN mukaan jotkin elämäkertakirjailijat jopa näkevät Eleonooran käyttäneen myöhemmin poikiaan henkilökohtaisen koston välineenä miestänsä kohtaan.¹¹⁶

Jonkin verran Henrik kuitenkin soi Eleonooralle valtaa sijaishallitsijana.¹¹⁷ Syyskuun 1158 ja tammikuun 1163 välillä Henrik ei käynyt Englannissa kertaakaan, ja tänä aikana Eleonoora toimi käytännössä sijaishallitsijana. Hän muun muassa hyväksyi Henrikin ministereiden esityksiä ja toimeenpani miehensä määräyksiä. Eleonoora jopa käytti omaa nimeään ja sinettiään toimiessaan sijaishallitsijana.¹¹⁸ Henrikin paluu kuitenkin

---

¹¹² BARTH 2005, 100.

¹¹³ TURNER 2009, 125.

¹¹⁴ TURNER 2009, 122.

¹¹⁵ WEIR 1999, 93.

¹¹⁶ TURNER 2009, 124.

¹¹⁷ CARPENTER 2003, 193.

¹¹⁸ WEIR 1999, 126.

merkitsi Eleonooran vallankäytön vähenemistä saarella.¹¹⁹ Eräessä kirjeessä Eleonoora kehottaa Lontoon sheriffiä Johnia huolehtimaan, että Readingin munkeille luvatut maat myös annetaan heille ja että Eleonoora ei enää tahdo kuulla valituksia asiaa koskien.¹²⁰ Kirjeen ajoitus ei ole täsmällinen, mutta säilynyt kartulaari, jonka yhteydestä kyseinen kirje löytyy, viittaa kirjeen ajoittuvan ajalle, jolloin Eleonoora toimi miehensä sijaishallitsijana.¹²¹

Kolmanneksi vuoden 1174 jälkeen Eleonooralla ei juuri ollut mahdollisuutta toteuttaa minkäänlaista vallankäyttöä, sillä Henrik vangitsi vaimonsa lähes 15 vuodeksi osallisuudesta poikiensa kapinaan isäänsä vastaan.¹²² Näiltä ajoilta on kuitenkin säilynyt kirje, jossa Rouenin arkkipiispa kehottaa Eleonooraa luopumaan kapinasta ja palaamaan laillisen aviomiehensä luokse. Eleonooran vankeuden ajalta ei ole säilynyt paljon tietoa, joskin vankeudesta huolimatta Eleonoora lienee elänyt suhteellisen mukavaa elämää.

123

Huolimatta Henrikin paremmista hallinnollista taidoista verrattuna Ludvig VII:een, kuningas teki saman virheen vaimonsa maiden ja alamaisten hallinnassa. Ludvigin tavoin Henrik yritti taivuttaa Akvitanian ja Poitou lordit väkivalloin tahtoonsa. Uudet alamaiset eivät kuitenkaan nöyrytyneet Henrikin edessä yhtään paremmin, ja Henrikin vastustus jatkui käytännössä kuninkaan kuolemaan saakka. Myöhemmin Henrik jopa lähetti vaimonsa takaisin mantereelle rauhoittamaan alamaisia.¹²⁴

2.2.1 Kuningattaren yksityinen kirjeenvaihto

Englannin valtakauden alkua ajoilta on säilynyt kaksi kirjettä, joissa Eleonoora pyytää sekä paavi Aleksanteri III:lta¹²⁵ että kardinaali Hyacintilta¹²⁶ apua sukulaisensa aseman

---

¹¹⁹ WEIR 1999, 158.

¹²⁰ FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/136.html>

¹²¹ FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/136.html>

¹²² CARPENTER 2003, 193.

¹²³ MEADE 1977, 340.

¹²⁴ WEIR 1999, 172.

¹²⁵ FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/137.html>

¹²⁶ FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/138.html>

palauttamiseksi. Eleonooran ja Saint Maxentinuksen apotin tarkka sukulaisuussuhde ei ole tiedossa, mutta ilmeisesti he ovat olleet suhteellisen läheisiä, sillä Eleonoora kirjoitti ainakin nämä kaksi kirjettä auttaakseen sukulaistaan.

Molemmissa kirjeissä Eleonoora anoo vastaanottajalta, että tämä palauttaisi sukulaisensa aseman ja oikeuden toimia apottina. Koska vastausta kumpaakaan kirjeeseen ei ole säilynyt, ei tiedetä saiko kyseinen sukulainen asemansa apottina takaisin. Molemmissa kirjeissä Eleonoora asettaa pyyntönsä vastapalvelukseksi tukensa. Etenkin paavi Aleksanterille kirjoitetussa kirjeessä Eleonoora vakuuttaa olevansa paavin vankkumaton kannattaja:

Aina kun läsnä ollessani tulee puheeksi suuntauksset, en pelkää taistella vihollisten yrityksiä vastaan nujertaen heidät perusteluillani, luottavaisesti puolustaen teitä.¹²⁷

Vihollisilla ja suuntauksen valinnalla Eleonoora todennäköisesti viittaa Aleksanteri III:n kilpailijaan, vastapaaviksi¹²⁸ valittuun Victoriin ja tämän kannattajiin.¹²⁹ Skisman aiheutti tällä kertaa Fredrik Barbarossan ja Aleksanteri III:n välirikko. Barbarossa yritti heikentää Aleksanterin valtaa nimittämällä vastapaaviksi Victorin.¹³⁰ Kirjeessä Eleonoora halusi tehdä Aleksanterille selväksi, että piti tätä oikeana paavina ja oli tälle uskollinen. Vastapalveluksena hän toivoi sukulaisensa aseman palauttamista, joskin Eleonoora olisi todennäköisesti ollut Aleksanterin kannattaja joka tapauksessa.¹³¹

Eleonooran kirjeiden aikaan Aleksanterilla on tärkeä rooli Henrikin ja Eleonooran pojan Henrik nuoremman avioliiton toteutumisessa. Henrik oli jo kihlattu Eleonooran entisen miehen Ludvig VII:n tyttären Margaretin kanssa. Ludvig itse piti avioliittona

---

¹²⁷ Unde quoties, me presente, fit sermo de partibus, ego pro parte vestra confidenter defendes, inimicae ausus potestatis impugnare, immo meis rationibus expugnare non vereor. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/137.html>

¹²⁸ HANSKA 2005, 69.

¹²⁹ SAUL 1994, 80.

¹³⁰ HANSKA 2005, 69.

¹³¹ HANSKA 2005, 69.

sopimattomana¹³², mutta Aleksanteri III:n myöntämän erivapauden turvin Henrik II saattoi naittaa poikansa.¹³³ Voisi sanoa, että tässä mielessä Eleonoora ja Aleksanteri tarvitsivat toisiaan: Aleksanteri tarvitsi tukijoita kilpailijaansa vastaan, kun taas Eleonoora halusi varmistaa avioliiton poikansa ja Margaretin välillä. Avioliitossa ei ollut kyse rakkaudesta, sillä molemmat olivat vielä pieniä lapsia. Henrikin avioliiton kautta Eleonoora näki mahdollisuuden laajentaa valtakuntaa ennestään, sillä Ludvigille ei ollut syntynyt toisesta avioliitosta poikia, jolloin Henrik voisi vaimonsa kautta jonain päivänä vaatia itselleen myös Ranskan kruunua.¹³⁴

Sisällöllisesti eräs mielenkiintoisimpia Eleonooran yksityisestä kirjeenvaihdosta säilyneistä kirjeistä ajoittuu keväälle 1173, juuri ennen kuin Henrik vangitsi vaimonsa osallisuudesta itseensä kohdistuneessa kapinassa. Lasten kärsimättömyys vanhempiaan kohtaan ei keskiajalla ollut uutta, mutta Eleonooran käytös miestään kohtaan nähtiin jo aikalaisten keskuudessa ennenkuulumattomana. Henrik oli isänä vieras ja jopa julma lapsiaan kohtaan.¹³⁵ Lisäksi Henrik oli vuosien saatossa toiminut Eleonooran ohi herättäen Akvitanian aatelisissa kapinamieltä. Lopulta Henrik lähetti vaimonsa mantereelle siivoamaan omien toimiensa tuloksia ja rauhoittamaan aatelisia.¹³⁶ Eleonoora tunsu itsensä petetyksi varmasti myös henkilökohtaisista syistä: Henrikin huhuttu rietastelu rakastajattariensa kanssa lienee kaivertanut Eleonooran mieltä.

Poikien kapinasta saakka historioitsijat ovat pohtineet syytä sille, miksi Eleonoora osallistui kapinaan miestään vastaan. Syyt ovat varmasti moninaisia, ja yhtä oikeaa vastausta tuskin löytyy. Eleonoora lienee ollut kyllästynyt Henrikin kylmyyteen ja tapaan, jolla tämä kohteli vaimoaan. Henrik oli tehnyt selväksi, ettei kaivannut Eleonoorasta aktiivista kanssahallitsijaa vaan Eleonooran asema oli enemmänkin seremoniallinen. Eleonoora ei ollut luonteeltaan alistuvainen nainen, joka antaisi muiden hallita puolestaan- etenkään maita, jotka kuuluivat hänelle. Eleonoora halusi

---

¹³² D'AVRAY 2015, 65.

¹³³ TURNER 2009, 138.

¹³⁴ BARTH 2005, 102.

¹³⁵ TURNER 2009, 206.

¹³⁶ WEIR 1999, 170.

varmasti myös auttaa lapsiaan, jotka niin ikään olivat saaneet tarpeeksi isänsä käytöksestä. Eleonoora myös saattoi nähdä oman valtansa kasvavan, mikäli valtaistuimella istuisi puolison sijaan äitiään kunnioittava poika.¹³⁷ WEIR myös esittää, että Canterburyn arkkipiispan Thomas Becketin murha¹³⁸ olisi lopullisesti kääntänyt Eleonooran miestänsä vastaan.¹³⁹ Vaikka Eleonoora ei välttämättä järkyttynyt henkilökohtaisesti arkkipiispan murhasta, hän muiden tavoin lienee järkyttynyt tosiasiaista, ettei edes vaikutusvaltainen kirkonmies ollut turvassa Henrikin julmuudelta.

Yleisesti ottaen Eleonoora nähtiin naisena, joka käänsi pojat omaa isäänsä vastaan.¹⁴⁰ Toisaalta tapahtumien aikalaishistorioitsija Giraldus Cambrensis¹⁴¹ näki Eleonooran teon Jumalan rangaistuksena, koska Henrik oli solminut avioliiton liian läheisen sukulaisen kanssa.¹⁴² Syyksi esitettiin myös rangaistusta kuninkaan omista synneistä. TURNER esittää teoksessaan, että aikalaiset näkivät Eleonooran tekojen takana henkilökohtaisista syistä katkeroituneen naisen, eivät poliittista toimijaa, joka halusi varmistaa oman herttuakuntansa siirtymisen suoraa haluamalleen perijälle. Henrik oli jatkuvasti ohittanut Eleonooran tämän omien maiden ensisijaisena hallitsijana, ja Eleonoora halusi valtansa takaisin.¹⁴³ Etenkin englantilaisten silmissä Eleonooran suosiota tuskin on nostanut liittoutuminen kuningasta vastaan ex-puolison ja kilpailevan valtakunnan kuninkaan Ludvig VII:n kanssa.¹⁴⁴

Kapinan ajan tapahtumista kertoo hyvin Rouenin arkkipiispan Rotrudin Eleonooralle lähettämä kirje, jossa Rotrud suomii Eleonooraa tämän noususta kapinaan miestänsä vastaan yllyttäen mukaan myös kuninkaan pojat. Kirjeen lähettäjäksi mainitaan arkkipiispa, mutta kirjeen on saattanut kirjoittaa tämän sihteerinä toiminut Bloisin Peter. WEIR esittää, että kirjeen takana olisi kuitenkin todellisuudessa ollut Henrik, joka

---

¹³⁷ CARPENTER 2003, 193.

¹³⁸ HANSKA 2005, 230.

¹³⁹ WEIR 1999, 191.

¹⁴⁰ TURNER 2009, 232.

¹⁴¹ MUNDY 1991, 25.

¹⁴² WEIR 1999, 203.

¹⁴³ TURNER 2009, 217.

¹⁴⁴ TURNER 2009, 224.

käski arkkipiispaa muistuttamaan Eleonooraan tämän velvollisuudesta kuuliaisena vaimona.¹⁴⁵ Sen lisäksi, että arkkipiispa kehottaa Eleonooraan palaamaan miehensä luokse, tämä kehottaa Eleonooraan myös tuomaan poikansa takaisin isänsä luokse. Henrik selvästi odotti, että Eleonoralla olisi valta lopettaa myös poikien kapina. Ajatusta siitä, että kirjeen takana oli todellisuudessa Henrik, tukee myös se, että Thomas Becketin murhan jälkeen Henrik oli menettänyt laajalti kannatustaan.¹⁴⁶ Henrikin oli näin ollen kaikin keinoin yritettävä varmistaa, ettei hän menetä myös vaimonsa tukea.

Koska kirjeen kirjoittajana toimi kirkon edustaja, ei liene yllättävää, että kirjeessä viitataan useampaan otteeseen Raamattuun. Ensinnäkin arkkipiispa muistuttaa Matteuksen evankeliumista tutuin sanoin, että mitään minkä Jumala on yhdistänyt, ei pidä ihmisen erottaman.¹⁴⁷ Toiseksi hän siteeraa Efesolaiskirjeen 5 jakeen kautta naisen alisteisesta asemasta mieheen nähden:

Nainen, joka ei ole miehen alainen, rikkoo luonnonlakia, Apostolien käskyä ja Evankeliumien lakia. Sillä mies on vaimonsa pää; nainen on miehestä otettu, yhdistetty mieheen, alistettu miehen valtaan.¹⁴⁸

1100-luvulla katolisen kirkon asenne naisia kohtaan oli jo valmiiksi laskusuunnassa. Monelle aikalaiselle jo pelkästään naisen osallistuminen poliittisiin asioihin oli kyseenalaista.¹⁴⁹ Eleonoora ei tyytynyt vain rooliin politiikassa, vaan asettui avoimesti vastustamaan aviomiestään. Tämä on varmasti monen kirkonmiehen silmissä ollut ennenkuulumatonta. Aikalaiskronikoitsija, St. Paulin dekaani¹⁵⁰, Ralph de Diceton mukaan historiasta oli löydettävissä isäänsä vastaan kapinoineita poikia, muttei yhtään kuningataria, joka olisi noussut miestään vastaan.¹⁵¹

---

¹⁴⁵ WEIR 1999, 202.

¹⁴⁶ WEIR 1999, 191.

¹⁴⁷ KR92, Matteus 19:6. <https://raamattu.fi/raamattu/KR92/MAT.19/Matteus-19>

¹⁴⁸ Naturae conditionem, apostoli mandatum, et Evangelii lagem mulier illa avecuat, quae viro non est subdita. "Caput" enim "mulieris vir" est¹⁴⁸, de viro sumpta est, viro est unita, viri subdita potestati. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/143.html>

¹⁴⁹ KLEMETTILÄ 2008, 226.

¹⁵⁰ WARREN 1978, 7.

¹⁵¹ WEIR 1999, 203.

Arkkipiispan kirjeen perusteella henkilökohtaista loukkausta pahempaa kapinassa oli se, että Eleonoora vaikutti yllyttäneen poikansa mukaan kapinaan. Kuninkaana Henrik oli varmasti tottunut ajatukseen, että alamaiset saattoivat kääntyä hallitsijaansa vastaan. Tässä kapinassa häntä vastaan nousi kuitenkin poikien lisäksi vaimo, jolta Henrik oli mahdollisesti odottanut suurempaa uskollisuutta. Henrik on saattanut ajatella, että henkilökohtaisista väleistä huolimatta Eleonoora ei asettaisi valtakuntansa ja poikiensa hyvinvointia ja vakautta omien intressiensä edelle. Samaan hengenvetoon arkkipiispa varoittaa kirjeessä Eleonooraa kapinan seurauksista:

Todellakin, mikä on vielä pahempaa, sinä sallit itsesi ja kuninkaan oman lihan nousta isäänsä vastaan, kuten profeetta sanoo "Olen kasvattanut ja ylentänyt poikani ja he ovat ylenkatsooneet minua." Toivon että, kuten toinen profeetta sanoo, viimeinen tunteimme päättäisi päivämme ja maa peittäisi kasvomme ennen kuin näkisimme sellaisen pahan. Tiedämme, että ellet palaa miehesi luo, olet syy yleiseen tuhoon ja minkä henkilökohtaisesti jätät taaksesi, kääntyy yleiseksi tappioksi.¹⁵²

Kyseinen kohta antaa ymmärtää, että jopa kuolema olisi parempi kohtalo kuin Eleonooran ja parin poikien nousu Henrikiä vastaan. Arkkipiispa myös alleviivaa, että kapinasta johtuva yleinen kaaos tulee olemaan Eleonooran oman henkilökohtaisen halun syy. Syy vierittämällä Eleonooran niskoille Henrik kysyi vaimoltaan, kuinka pitkälle tämä oli valmis menemään jatkaakseen vastarintaa; kuinka paljon tuhoa Eleonoora olisi valmis näkemään syöstäkseen miehensä vallasta. Henrikin huoli saattoi ulottua myös itse kapinaa pidemmälle: mitä tapahtuisi kuninkaan kuoltua, kun kolme vanhinta poikaa ryhtyisi taisteluun isänsä kruunusta ja suurin ponnistuksin saavutettu laaja valtakunta hajoaisi osiin?

Mikäli kirje todella on Henrikin käskynanto Rouenin arkkipiispalle, on ymmärrettävissä, että hän pyrki kirjeen avulla syyttämään vaimoaan poikiensa kääntämisestä isäänsä

---

¹⁵² Imo, quod enormius est, viscera domini regis, et tua pateris insurgere contra partem, ut merito, cum propheta dicat: "Filius enutrivi et exaltavi; ipsi autem spreverunt me!" Utinam, sicut alius propheta commemorat, praevenisset hora novissima dies nostros, et opruisset terra faciem nostram, ne videremus haec mala! Scimus quia, nisi revertaris ad virum tuum, eris generalis ruinae occasio; et quod singulariter nunc delinquis, in commune dispendium convertetur. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/143.html>

vastaan. Toisaalta Henrik tuskin on ollut täysin tietämätön etenkin vanhimman poikansa ”nuoren Henrikin” kapinahengestä. Henrik nuorempi oli tyytymätön siihen, ettei kuningas antanut kruununperilliselle juurikaan valtaa tai maita.¹⁵³ Henrik II ja Eleonoora olivat 1160-luvulla pohtineet poikiensa perinnönjakoa: Henrik nuoremmasta tulisi kuningas, mutta kuningaspari halusi varmistaa maa-alueita myös muille pojille. Nuori Henrik kyllästyi lopulta odottamaan vuoroaan päästäkseen hallitsemaan merkittäviä alueita.¹⁵⁴ Nuorta Henrikiä katkeroitti myös hänelle kruununperillisenä kuuluvien perintömaiden siirtyminen esimerkiksi veljelleen Rikhardille.¹⁵⁵

Kirjeen edetessä arkkipiispa anoo uudelleen Eleonooraa palaamaan poikiensa kanssa Henrikin luo ja vakuuttaa, että Henrik ottaa perheensä ilolla ja rakkaudella vastaan. Olisiko näin todella käynyt, on vaikea sanoa, mutta kenties näiden sanojen avulla Henrik ajatteli saavansa Eleonooran mielen käännettyä. Toisaalta parin välit olivat viilenneet vuosien saatossa, joten Henrik tuskin tosissaan odotti sanojensa vakuuttavan Eleonooran niin, että tämä palaisi rakkautta odottaen miehensä syliin. Lopuksi hän varoittaa Eleonooraa tähän kohdistuvista henkilökohtaisista seurauksista, mikä hän ei tottele kirjeen asettamaa käskyä:

Tästä syystä, ennen kuin tilanne pahenee, palaa poikiesi kanssa miehesi luo, jota sinun tulee totella, ja jonka kanssa sinun tulee asua, äläkä anna hänelle syytä olla huolissaan sinusta tai pojistanne. Olemme varmoja, että hän osoittaa sinulle rakkautta ja täydellistä turvaa. Nuhtele ja pyydä poikiasi, pyydän, alistumaan ja omistautumaan isänsä tahtoon, -- Sinun on joko palattava miehesi luo, tai meidän on pakko kanonisen lain mukaan alistaa teidät kirkollisen sensuurin kohteeksi, tämän sanomme vastahakoisesti ja jonka, ellette palaa järkiinne, teemme surulla ja murheella. Hyvästi.¹⁵⁶

---

¹⁵³ TURNER 2009, 206.

¹⁵⁴ TURNER 2009, 224.

¹⁵⁵ WEIR 1999, 214.

¹⁵⁶ Eapropter, antequam res in deteriores exitum verger, redead cum filiis ad maritum, cui parere et cohabitare teneris: te converte, nec tibi aut tuis filiis sit suspectus. Certissimi enim sumus quod omnimodam exhibebit vobis dilectionem et securitatis plenissimam firmitatem. Mone, quaeso, filios tuos, ut patri suo subditi et devoti existant, -- Vel redibis ad virum tuum, vel jure canonico, constringemur et tenebimur in te censuram ecelesiasticam exercere. Quod quidem inviti dicimus, et quod, nisi resipueris, cum dolore et lacrymis faciemus. Valet. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/143.html>

On siis epätodennäköistä, ettei Henrik II olisi ollut tietoinen jo kytevästä kapinamielestä. Hän tuskin myöskään uskoi, että Eleonoora yksin olisi vastuussa poikiensa kääntämisestä isäänsä vastaan. Henrikin itsensä tavoin hän kuitenkin tiesi poikiensa kuuntelevan äitinsä neuvoja, olihan hän itsekin vuosia pyytänyt äidiltään Matildalta neuvoa valtakunnan asioiden hoidossa. Kirjeen avulla Henrik kuitenkin ehkä uskoi voitavansa kääntää Eleonooran pään, jotta tämä puhuisi pojille ja estäisi suuremman mittakaavan kapinan.

Tiedossa ei ole, että Eleonoora olisi koskaan vastannut kyseiseen kirjeeseen, eikä hän kirjeen saatuaan palannut miehensä luokse. Todennäköisesti hän kuitenkin otti tosissaan Henrikin kirjeen kautta esittämät uhkaukset, sillä hän päätti hakeutua parempaan turvaan entisen aviomiehensä luokse Pariisiin.¹⁵⁷ Gervase Canterburylaisen mukaan jäädessään miehensä Henrikin vangiksi Eleonoora oli pukeutunut miesten vaatteisiin. Todennäköisesti syy tähän on ollut käytännöllinen, mutta aikalaisten silmissä mieheksi pukeutuminen korosti Eleonooran röyhkeyttä tämän kapinoidessa miestänsä vastaan.¹⁵⁸ Huolimatta uhkauksista, Eleonooraa ei tiettävästi koskaan todella julistettu kirkonkiroukseen.

Kirjeen sanat herättävät sympatiaa Eleonooraa kohtaan. Tekikö Henrik väärin syyttäessään vaimoaan kapinan alkuun saattamisesta? Eleonoora tuskin oli ainoa syyllinen kapinan puhkeamiseen. Ympäri valtakuntaa lordit, aateliset ja kirkonmiehet olivat saaneet tarpeekseen Henrikin tavasta johtaa valtakuntaa. Esimerkiksi Englannissa lordit olivat kyllästyneitä kovaan verotukseen. Ainoa uskollisuutensa kuninkaalle säilyttänyt herttuakunta oli Henrikin perintöalue Normandia.¹⁵⁹

Eleonooralla on kuitenkin ollut todennäköisesti varsin merkittävä rooli tapahtumien kulussa, sillä kaikki kolme kapinaan osallistunutta poikaa olivat vielä suhteellisen nuoria. Kapinan aikaan vuonna 1173 vanhin pojista, Henrik, oli 19-vuotias.¹⁶⁰ Vaikka pojat olivat

---

¹⁵⁷ WEIR 1999, 202.

¹⁵⁸ EVANS 2014, 29.

¹⁵⁹ MEADE 1977, 332-333.

¹⁶⁰ SAUL 1994, 73.

varmasti saaneet kuninkaallisina koulutusta niin aseenkäytössä kuin taktikoinnissa, on varmaa, etteivät he voineet ilman kokeneempien vallankäyttäjien apua järjestää suuren luokan kapinaa. Tässä mielessä Henrikin syytökset vaimoan kohtaan ovat perusteltuja.

Eleonooran kirjeiden joukossa on säilynyt myös toinen kirje, joka on Bloisin Peterin käsialaa, ja liittyy kruununprinssi Henrikin kuolemaan vuonna 1183. Kirjeessään Peter tarjoaa Eleonooralle lohdutusta tämän pojan Henrikin kuoleman aiheuttaman surun keskellä. Peter ei kirjeessä lohduta ainoastaan Eleonooraa, vaan korostaa Henrikin kuoleman olevan suuri suru myös koko valtakunnalle:

Juuri saapunut huhu, joka saa aikaan itkua ja surua, kaikuu maillamme, täynnä katkeruutta ja surua, iskee sydämiimme uuden syvän haavan, tuoden surua kaikille uskollisille, saaden kaikki Kristuksen seuraajat vaikeroimaan.¹⁶¹

Moni varmasti suri prinssin kuolemaa, vaikka koko kristikunta tuskin oli todellisuudessa niin surullinen kuin Peterin kirjeestä voi ymmärtää. Henrikin kuollessa käynnissä oli jälleen ollut välienselvittely isän ja pojan välillä. Henrik oli yhdessä veljensä Geoffrey'n kanssa päättänyt jatkaa isänsä vastustamista. Suurimpia syitä erimielisyyksille oli edelleen Henrik nuoremman tyytymättömyys omien maiden puuttumiseen. Rikhard oli saanut hallintaansa äitinsä herttuakunnan alueita, Geoffrey taas hallitsi Bretagnen herttuakuntaa. Yhdessä Geoffrey'n kanssa Henrik nuorempi vastusti Rikhardia, jonka avuksi Henrik II riensi. Eripura päättyi vasta nuoren Henrikin kuumeen aiheuttamaan kuolemaan Dordognessa.¹⁶²

Kuningas lähetti Wellsin arkkidiakonin Thomaksen kertomaan Eleonooralle tämän pojan kuolemasta. Tarinan mukaan Eleonoora otti tiedon vastaan tyynesti, sillä hän oli nähnyt enneunen poikansa kuolemasta. Unessa Henrik kantoi kahta kruunua: toista merkiksi maallisesta vallastaan, toista kirkkaampaa kruunua merkinä siirtymisestä Jumalan

---

¹⁶¹ Rumor flebilis et tristis adventus in terra nostra nuper insonuit, amaritudine plenus et plenitudine doloris non vacuus, ac diri novitate vulneris corda nostrorum saucians, cunctis quidem dolendus fidelibus, cunctisque Christicolis deplorandus. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/144.html>

¹⁶² CLANCHY 1998, 93.

valtakuntaan.¹⁶³ TURNER esittää, että enneuni oli osoitus Eleonooran hurskaudesta: hän todella luotti Henrik päässeensä parempaan paikkaan.¹⁶⁴ Samansuuntaisesti lohduttaa Peter Eleonoora kirjeessään. Hän vertaa Eleonooran surua Raamatun kuningas Daavidin suruun poikansa tähden. Hän myös kehottaa Eleonoora näkemään myös hyvää Henrikin kuolemassa:

Kuka tietää, ehkä Pyhä Henki, ihmisten lyhyellä iällä, leikkasi kuninkaallisen pojan elämänliinan ennen kuin se oli täyteen kudottu, oikealla hetkellä ennen kuin mielettömyyden lumo sumensi järkensä tai ovela maallinen teeskentely harhautti hänen sielunsa. Näin ollen, koska hänen sielunsa oli Jumalalle mieluinen, hänestä tuli rakastettu ja hänet siirrettiin varjoista valoon, vankilasta valtakuntaan, kuolevaisuudesta elämään ja maanpaosta isänmaahan.¹⁶⁵

Sanoilla saattaa olla kaksoismerkitys: Peter tarkoittanee, että Henrik on päässyt maallisten murheiden ulottumattomiin ikuiseen valtakuntaan. Sanat voivat toisaalta viitata myös Henrikin osallisuuteen isänsä kapinassa: mikäli Henrik olisi jäänyt eloon ja jatkanut kamppailuaan isäänsä vastaan, hän olisi kenties kadottanut sielunsa samalla. Eleonoora poikiensa yhä jatkuneesta kapinoista voi tuskin syyttää, sillä kuningas piti huolen, ettei hänen vaimonsa voinut ollut yhteydessä poikiinsa.¹⁶⁶

Vaikka Eleonoora vaikuttaa ottaneen poikansa kuoleman suhteellisen tyyneesti, Henrikin kuoleman aiheuttama suru nousee esille myöhemmin Eleonooran kirjeenvaihdossa paavi Celestinus III:n kanssa.¹⁶⁷ Eleonoora eli keskiajalle epätyypillisen pitkän elämän¹⁶⁸, hän oli kuollessaan yli 80-vuotias. Eleonoora ehti elämänsä aikana todistaa 8 lapsensa

---

¹⁶³ WEIR 1999, 229; TURNER 2009, 244.

¹⁶⁴ TURNER 2009, 244.

¹⁶⁵ Quis scit, si Spiritus sanctus idcirco humanae generationis novacula, vitae telam in nato regio, quam nondum perfecte texuerat, tempestive praeciderit, ne fascinatio nugacitatis in posterum averteret sensum ejus, et mundanae fictionis dolositas deciperet animam illus? Et ideo, quia placita erat Deo anima ejus, ideo factus dilectus de tenebris ad lucem, de carcere ad regum, de mortalitate ad vitam, de exilio denique ad patriam est traslatus." FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/144.html>

¹⁶⁶ TURNER 2009, 239.

¹⁶⁷ FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/141.html>

¹⁶⁸ TURNER 2009, 276.

kuoleman. Kuollessaan itse vuonna 1204 Eleonooran lapsista vain nuorin poika Juhana, lisänimeltään Maaton, ja äitinsä mukaan nimetty tytär Eleonoora olivat elossa.

Loput Eleonooran yksityisestä kirjeenvaihdosta muiden kuin poikiensa kanssa, ovat ajalta sen jälkeen, kun Rikhard oli noussut isänsä Henrik II jälkeen Englannin kuninkaaksi. Kesällä 1190 Rikhard lähti kohti Pyhää Maata osallistuakseen kolmannelle ristiretkelle.¹⁶⁹ Poikansa poissaolon aikana Eleonoora osallistui moneen valtakunnan asioita koskeneeseen tapahtumaan, joista yksi liittyi Canterburyn arkkipiispan valintaan. Kirjeessään Eleonoralle Canterburyn munkit pyytävät priorinsa Osbertin johdolla Eleonooraa takaamaan heille valita vapaasti uusi arkkipiispa. Eleonoora oli jo aikaisemmin estänyt paavin edustajaa puuttumasta edellisen arkkipiispan ja tämän munkkien väliseen kiistaan¹⁷⁰, joten munkit päättivät todennäköisesti tästä syystä pyytää Eleonooraa apuun myös tällä kerralla. Kirjeessä mainitaan Eleonooran aikaisempi omistautuminen Canterburyn kirkkoa kohtaan, jonka takia munkit etsivät Eleonooran suosiota jälleen.

Munkit pyytävät Eleonooraa kannattamaan oikeuttaan valita uusi arkkipiispa vapaasti sen jälkeen, kun edellinen arkkipiispa kuolee:

Että ystävällisesti kuuntelisitte veljämme, jotka on lähetetty poikanne kuninkaan luo, samoin kuin teidän ylhäisyytenne luo, että tuette asiaamme, joka on myös Canterburyn kirkon asia ja esitätte neuvonne kuninkaallemme, jotta samainen kirkko voi nauttia samoista etuoikeuksista ja arvokkuudesta, kuin jotka sille on myönnetty, jotta voimme korvata arkkipiispan, kuten laki ja etuoikeutettu kirkkomme tapa määrää.¹⁷¹

---

¹⁶⁹ PHILLIPS 2014, 172.

¹⁷⁰ TURNER 2009, 270.

¹⁷¹ Quatenus fratres nostros, quid ad dominum regem filium vestrum et excellentiam vestram diriguntur, benigne audire, efficacius promovere in negotiis nostris, sed et ecclesiae Cantuariensis, velitis, et partes vestras apud preadictum dominum nostrum regem interponere, ut eadem ecclesia privilegiis et dignitatibus gaudeat indultis, --, subtractus sit, in substituendi pastoris electione, et prima, prout exigit juris ratio, et ecclesiae nostrae privilegiata consuetudo. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/145.html>

Uuden arkkipiispan valinta ei suinkaan ollut kevyesti otettava asia, sillä Canterburyn arkkipiispa oli käytännössä koko eteläisen Englannin hengellinen johtaja. 1100-luvulla Englanti oli jaettu kahteen kirkkoprovinsiin: eteläiseen Canterburyn provinssiin, ja pohjoiseen Yorkin provinssiin.¹⁷² Vuoteen 1200 mennessä Canterburyn alaisuuteen kuului 17 hiippakuntaa, kun Yorkin provinssiin kuului vain kolme.¹⁷³

Koska arkkipiispalla oli paljon valtaa, munkit halusivat nimittää uudeksi piispaksi oman ehdokkaansa varmistaakseen vallan keskittymisen heille myös jatkossa. Mikäli munkit eivät saisi itse valita omaa ehdokastaan, sijaishallitus kykenisi kumoamaan näiden valinnan tai puoltamaan omaa ehdokastaan. Mikäli sijaishallituksen ehdokas valittaisiin, kruunu saisi paremman otteen kirkosta ja sen asioista. Pelko ei ollut aiheeton, sillä Rikhard ei ollut isänsä tavoin halukas antamaan arkkipiispan valinnan valtaa kirkolle itselleen. Kuninkuutensa alussa hän pyrki täyttämään avoimet kirkolliset virat omilla miehillään.¹⁷⁴ On siis hyvin mahdollista, että munkit lähestyivät Eleonooraa, koska ajattelivat tämän olevan suosiollinen kirkolle, toisin kuin poikansa ja tämän sijaishallitus. Toisaalta kirjeessä mainitaan, että Canterbury olisi munkkien välityksellä pyytänyt tukea asialleen myös kuninkaalta, ei pelkästään Eleonooralta.¹⁷⁵

Priori Osbertin kirje ei jäänyt viimeiseksi kirjeeksi, jonka Eleonoora vastaanotti Canterburysta. Vuonna 1198 Canterburyn luostari pyysi Eleonooralta jälleen apua, tällä kertaa koskien munkkien ja arkkipiispa Hubertin välisestä kiistasta. Kiista koski Lambethin kappelin uudelleenrakentamisen aiheuttamia erimielisyyksiä. Kirjeen aloituksessa kuvataan kauniin sanoin Eleonooran aiempaa hyvyyttä ja ymmärrystä Canterburyä kohtaan. He mainitsevat tämän hyvyyden turvin uskaltavansa hakea jälleen kerran Eleonooran suosiota, jotta voisivat saada apua ongelmaansa. Ensimmäisenä kirjeestä on huomattavissa, että Canterburyn luostari todella tuntui pitävän Eleonooraa hyväntekijänä, joka on auttanut heitä jo aiemmin:

---

¹⁷² SAYERS 1998, 154; HARVEY 2014, 3.

¹⁷³ HARVEY 2014, 3.

¹⁷⁴ BARLOW 1955, 382.

¹⁷⁵ FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/145.html>

Aikaisemmin ilmaisemanne hyvyyden vuoksi, uskomme teihin täysin, tuomme tiettäväksi teille tarpeemme ja kirkkomme ongelmat, toivoen teidän hyvyytenne armollisesti kuuntelevan kuten aiemmin ja auttavan meitä.¹⁷⁶

Kirjeessään munkit mainitsevat nimeltä edellisen arkkipiispan Baldwinin, joka mainitaan myös priorin Osbertin kirjeessä vuodelta 1191. Tuolloin munkit anoivat apua Eleonooralta juuri Baldwinin seuraajan nimittämisen vuoksi. On epäselvää kuinka suuri Eleonooran vaikutus oli vuoden 1191 valinnassa ollut, mutta joka tapauksessa munkit valitsivat sijaishallituksen vastustuksesta huolimatta arkkipiispaksi oman ehdokkaansa.¹⁷⁷ Ehdokas kuoli kuitenkin pian, ja vasta 1193, Rikhardin ollessa vielä Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan keisarin Henrik VI:n vankina¹⁷⁸, valittiin uusi seuraaja, Hubert Walter. Hubert oli ensisijaisesti Rikhardin puoltama arkkipiispa, joka toimi usein kuninkaan tahdon mukaan.

Baldwinin lisäksi kirjeessä mainitaan toinen Hubertin edeltäjä, arkkipiispa Thomas Beckett. Vuonna 1198 Beckett oli ollut kuolleena jo lähes 30 vuotta. Beckett ja Henrik II olivat olleet alun perin läheisiä, mutta Beckettin noustua arkkipiispaksi parin hallinnolliset näkemykset joutuivat ristiriitaan. Beckett koki, että kanoninen oikeus ja kirkon valta olivat Englannissa alisteisia verrattuna maalliseen oikeuteen.¹⁷⁹ Henrik taas halusi säilyttää vallan Englannissa pääosin kruunulla ja estää kirkon ylivalta maalliseen valtaan nähden.¹⁸⁰

Kiista päättyi lopulta siihen, että Henrikin miehet surmasivat arkkipiispan Canterburyn tuomiokirkon pääalttarin edessä joulukuussa 1170¹⁸¹, jonka jälkeen Henrikin suosio laski, myös vaimonsa Eleonooran silmissä. Beckettistä tehtiin nopeasti marttyyri, ja

---

¹⁷⁶ Unde, quia ex praecedentium exhibitione bonorum plenam de gratia vestra reportamus fiduciam, necessitates nostras et ecclesiae nostrae vexationes vobis confidentius duximus insinuandas, sperantes a vestra bonitate clementer more solito exaudiri, eet speratum per vos reportare subsiduim. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/150.html>

¹⁷⁷ TURNER 2009, 270.

¹⁷⁸ TURNER & HEISER 2000, 136.

¹⁷⁹ BARTH 2005, 103.

¹⁸⁰ VAUGHN 1998, 114.

¹⁸¹ VAUGHN 1998, 114.

paavi Aleksanteri III kanonisoï hänet vuonna 1173.¹⁸² Kirjeessään Eleonoralle munkit viittaavat Beckettin nimenomaan sanoilla ”marttyyri Thomas”. Thomaksesta tuli kuolemansa kautta erityisesti Canterburyn henkinen suojelija. Onkin ymmärrettävää, että munkit hakivat Beckettin hahmosta tukea ja esikuvaa tässä asiassa. He varmasti kokivat Rikhardin ystävän Hubertin ajavan ennen kaikkea kuninkaan eikä kirkon asiaa ja rinnastivat tämän kiistan Beckettin ja Henrikin taisteluun vallasta.

Kirjeessä ei pyydetty niinkään konkreettista apua Eleonoralta, vaan että tämä puhuisi pojalleen munkkien puolesta. Ongelmana munkkien mielestä oli, että Hubert kuninkaan ystävänä pyrki kääntämään Rikhardin heitä vastaan ilman syytä. Munkit pyysivät, että myös Eleonooran nuorin poika ja Rikhardin veli Juhana tukisi heitä heidän pyynnössään. Munkit todennäköisesti tiesivät, että Eleonoralla oli mahdollisuus vaikuttaa poikansa mielipiteeseen, ja että Rikhard todennäköisesti kuuntelisi äitiään. He kuitenkin tiesivät myös, ettei Eleonoralla yksin ollut valtaa ratkaista tilannetta, jolloin kuninkaan suojele vastaanotto oli välttämätön. Tarkkaa tietoa kiistan lopputuloksesta ei ole, mutta todennäköisesti kiista jatkui kirjeen jälkeen, sillä Eleonoora vastaanotti luostarilta vielä toisen kirjeen. Koska säilyneitä dokumentteja ei ole, on vaikea sanoa puhuiko Eleonoora asiasta poikansa kanssa.

Toinen kirje Canterburyn priorilta Geoffreylta ajoittuu luultavasti samoihin aikoihin edellä käsitellyn kirjeen kanssa. Koska kirjeitä ei ole päivätty, on vaikea sanoa varmaksi, kuinka paljon aikaa näiden kahden kirjeen välillä on ehtinyt kulua. Todennäköisesti aikaa kului korkeintaan muutama kuukausi, sillä luostari kirjoitti samaan aikaan myös suoraan kuninkaalle.¹⁸³ Rikhard kuoli keväällä 1199, joten kirjeiden täytyy ajoittua ajalle ennen tätä.

Oletettavasti jälkimmäisen kirjeen sisältö viittaa edellisen kirjeen kiistaan munkkien ja arkkipiispan välillä. Jälkimmäisessä kirjeessä ei kuitenkaan enää puhuta esimerkiksi

---

¹⁸² HANSKA 2005, 228.

¹⁸³ FERRANTE, <https://epistolae.columbia.edu/letter/150.html>

Lambethin kappelin korjaustöistä, vaan priorin pyytää ennen kaikkea Eleonooran suojelua kuningasta ja kiertäviä pahansuopia huhuja vastaan:

Pyytäen ja rukoillen Jumalaa, että haluatte säilyttää sen armon ja rakkauden, jonka olemme silmissänne huomanneet, --, ja että ette usko mitään meitä koskevia syytöksiä keneltäkään, jos se teidän ylhäisyydellenne sopii, ennen kuin totuus on tuotu julki. Koska monet syyttävät meitä perusteettomasti, emmekä voi puolustautua, pakenemme luoksenne ainoana turvapaikkanamme, pyytäen, että suojelette meitä varjoilta siipienne suojassa, ettekä Canterburyn kirkkoa, --, anna epäoikeudenmukaisesti sortaa¹⁸⁴

Tässä jälkimmäisessä kirjeessä on mahdollista lukea rivien välistä munkkien epätoivo. Ilmeisesti arkkipiispa on onnistunut ainakin jossain määrin kääntämään kuninkaan luostaria vastaan, joskaan tiedossa ei ole miten tämä käytännössä tapahtui. Munkit anoivat Eleonooralta, ettei tämä uskoisi mitään, mitä heistä kerrotaan, ennen kuin totuus tulisi esiin. Munkkien sanojen perusteella saisi sen käsityksen, että Eleonoora oli käytännössä heidän ainoa toivonsa ja turvansa. Munkit suorastaan anoivat Eleonooralta tämän ”siipien suomaa turvaa”. Siipien suojaan ottaminen lienee vain yhteyteen sopiva kielikuva sen kanssa, että Eleonooraa kuvattiin Merlinin ennustuksen kotkaksi, joka levittää siipensä kahden valtakunnan ylle. Nämä kaksi valtakuntaa olivat luonnollisesti Ranska ja Englanti.¹⁸⁵ Myös Eleonooran provencelaisen nimimuodon Alienorin tulkittiin muodostuvan sanasta *alie*, joka tarkoittaa kotkaa.¹⁸⁶

2.2.2 Etuuksia ja myönnytyksiä – Eleonooran lahjoituskirjat

Julkisia asiakirjoja on säilynyt enemmän kuin Eleonooran elämään liittyviä kirjeitä. Julkiset asiakirjat eivät varsinaisesti ole kirjeitä, vaan kuvaavampia termejä olisivat esimerkiksi toimilupa, peruskirja tai lahjoitusasiakirjakirja. Käytän työssäni julkisia

---

¹⁸⁴ Rogantes et obsecrantes in Christo, quatenus gratiam et amorem quem hactenus in oculis vestris invenimus, -- conservare velitis, nec ad alicujus suggestionem aliquid de nobis credatis, si placet, sicut nec decet excellentiam vestram, antequam de veritate consisterit. Unde, quia multi multum nos persequuntur, nec habemus defensionem, ad vos tanquam unicum refugium nostrum confugimus, rogantes attentius, ut nos sub umbra alarum vestrarum protegatis, nec patiamini quod ecclesia Cantuariensis, --, aliqua occasione contra justitiam deprimatur. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/147.html>

¹⁸⁵ MEADE 1977, 227.

¹⁸⁶ BARTH 2005, 104.

kirjeitä kuvaamaan termiä lahjoitusasiakirja, sillä mielestäni se käsittelee parhaiten dokumentin luonnetta. Lahjoitusasiakirjoja käytettiin keskiajalla esimerkiksi maaomaisuuden, raaka-aineiden, verovapauden tai vuositulojen lahjoittamiseen ja antamiseen. 1100-luvulle saakka yleisimpiä lahjoitusasiakirjojen jakajia olivat kuninkaalliset ja aateliset. Myöhemmin tapa levisi myös alempiin luokkiin.¹⁸⁷ Kuningas saattoi lahjoitusasiakirjalla esimerkiksi myötää luostarille verovapauden tai lahjoittaa sille maa-alueita.

Lahjoitusasiakirja ei ollut mikä tahansa pergamentille kirjattu tiedonanto, vaan se esimerkiksi tehtiin todistajien läsnä ollessa. Kirjallisen kopion tekeminen ei ollut pakollista, mutta erityisesti 1100-luvulta eteenpäin ne kirjattiin yleensä myös pergamentille, johon kiinnitettiin lahjoittajan sinetti.¹⁸⁸ Monen Eleonooran myöntämän asiakirjan tekstissä mainitaan, että Eleonoora on vahvistanut kyseisen asiakirjan sinetillään. Kuten muuhun historialliseen aineistoon, myös lahjoitusasiakirjoihin täytyy suhtautua varauksella. Asiakirjojen väärentäminen oli yleistä, sillä esimerkiksi monet luostarit pyrkivät väärin lahjoitusasiakirjojen avulla todistamaan oikeutensa kyseessä olevaan omaisuuteen.¹⁸⁹

Julkisten lahjoitusasiakirjojen ajoitus on yksityisiä kirjeitä hankalampaa, sillä vain harvat näistä päivättiin. Päiväyksen yleistyminen alkoi vasta 1100-luvun loppupuolella.¹⁹⁰ Yleistyminen näkyy myös Eleonooraan liittyvissä asiakirjoissa: lähestyttäessä vuosisadan vaihdetta useimmat asiakirjoista on päivätty, kun taas esimerkiksi Ranskan ajalta säilyneissä asiakirjoissa päiväyksiä ei ole. Eleonooran julkiseksi tarkoitetuissa lahjoitusasiakirjoissa ei myöskään kovin usein käsitellä sellaisia aikalaistapahtumia, jotka auttaisivat ajoituksessa. Ajoittamisen apuna työssäni on käytetty asiakirjoissa mainittujen todistajien henkilöhistoriaa. Tämä ei tee ajoituksesta kovin tarkkaa, mutta antaa suunnan sille. Esimerkiksi eräässä Fontevraultin luostaria koskevassa lahjoitusasiakirjassa todistajana on toiminut Bordeauxin arkkiepiispa Hélié. Hélié toimi

---

¹⁸⁷ GREENWAY 1998, 171.

¹⁸⁸ GREENWAY 1998, 171.

¹⁸⁹ GREENWAY 1998, 172.

¹⁹⁰ GREENWAY 1998, 172.

arkkipiispana noin vuosina 1188–1207. Eleonoora itse kuoli keväällä 1204, joten asiakirjan täytyy siis ajoittua vuosien 1188 ja 1204 välille.

Koska säilyneitä lahjoitusasiakirjoja on melko runsaasti, olen työssäni yhdistänyt esimerkiksi Fontevraultin luostaria koskevien lahjoitusasiakirjojen käsittelyn. Tarkoitukseni ei ole käsitellä jokaista asiakirjaa erikseen, sillä ne ovat sisällöllisesti toistensa kaltaisia eikä näin ollen jokaisen referoiminen erikseen tuo tutkimukselleni lisäarvoa. Keskityn sen sijaan yhdistettyjen lahjoitusasiakirjojen yhteydessä esimerkiksi siihen miksi ne on myönnetty tai mainitaanko niissä nimeltä erityinen lahjoituksen kohde. Fontevraultia koskevien lahjoitusasiakirjojen lisäksi olen yhdistänyt Oléronia koskevien asiakirjojen käsittelyn. Näiden lisäksi on säilynyt muutamia yksittäisiä asiakirjoja, joita käsittelen itsenäisesti.

Vanhin Fontevraultin luostaria koskeva lahjoitusasiakirja ajoittuu vuosien 1170–71 tienoille. Asiakirjaa ei ole päivätty, joten sitä ei voida ajoittaa täydellä varmuudella. WEIR ajoittaa sen vuodelle 1170.¹⁹¹ TURNER puolestaan esittää, että vuodelta 1171 olisi jälkipolville säilynyt ainakin kolme dokumenttia¹⁹². Käyttämieni kirjeiden ja asiakirjojen joukosta löytyy kuitenkin vai yksi asiakirja, jossa Eleonoora vahvistaa Guillot Board-nimisen henkilön tekemän maalahjoituksen Fontevraultin luostarille.¹⁹³ Samassa asiakirjassa Eleonoora myös vahvistaa luostarille oikeuden käyttää tietyn metsäalueen puita rakennus- ja lämmitysmateriaalina. TURNER kiinnittää teoksessaan huomiota erityisesti lahjoituskirjan alun sanamuotoon: *”sekä kaikkia kuninkaalle uskollisia ja akvitaniaalaisia tervehtien.”*¹⁹⁴ Henrikin ja Eleonooran kasvavan eripurana myötä Eleonoora lakkasi käyttämästä dokumenteissa kyseistä viittausta mieheensä ja korosti sen sijaan omaa rooliaan.¹⁹⁵

---

¹⁹¹ WEIR 1999, 129.

¹⁹² TURNER 2009, 191.

¹⁹³ FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/883.html>

¹⁹⁴ et omnibus fidelibus regis et suis totius Aquitaniae, salutem. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/883.html>

¹⁹⁵ TURNER 2009, 191.

Arviolta vuodelta 1185 säilyneessä lahjoitusasiakirjassa Eleonoora puolestaan myöntää Fontevraultin luostarille ja sen nunnille sadan punnan jatkuvan tulon. Summasta puolet, 1000 souta, tulee maksaa Benonin viiniviljelyksiltä ja toinen 1000 souta, Poitiersin kaupungilta.¹⁹⁶ Mielenkiintoisen kirjeestä tekee kuitenkin erityisesti sen ajoitus. Lahjoitusasiakirjassa ei mainita tarkkaa vuotta, mutta säilyneiden tietojen perusteella asiakirja voidaan ajoittaa vuodelle 1185. Siinä ei myöskään mainita nimeltä kuningasparin vanhinta poikaa Henrikiä, joka oli kuollut vuonna 1183.

Miksi ajoitus on kyseisen asiakirjan kohdalla erityisen mielenkiintoinen? Eleonooran ja hänen poikiensa kapinan jälkeen Henrik vangitsi Eleonooran. Periaatteessa hänen vankeutensa päättyi vasta Henrikin kuolemaan vuonna 1189. Fontevraultille myönnetty lahjoitusasiakirja kuitenkin viittaisi siihen, että vuosien kuluessa Henrik kevensi vaimonsa vankeutta. Toukokuussa 1185 Henrik kutsui perheensä koolle Alenconin kaupunkiin, joka on myös merkitty lahjoitusasiakirjan kirjaamispaikaksi. Henrikin tarkoituksena oli antaa Akvitanian hallinta ainakin nimellisesti takaisin vaimolleen. Tämä ei toisaalta tarkoittanut, että Henrik olisi välttämättä halunnut antaa vaimolleen maat takaisin palauttaakseen tämän vallan. Rikhard oli nimellisesti hallinnut Akvitaniaa vuodesta 1175, ja Henrik pelkäsi poikansa yrittävän samankaltaista kapinaa, jonka isovelji Henrik oli aloittanut reilu vuosikymmen aikaisemmin.¹⁹⁷

Lahjoitusasiakirjan myöntäjänä toimi Eleonoora, mutta heti sen alusta löytyvät sanat todistavat, ettei Eleonoora saanut täyttää valtaansa takaisin:

Tiedoksenne, että minä, herrani Henrikin, Englannin kuninkaan suostumuksella, ja Rikhardin, Geoffreyyn ja Juhanan suostumuksella annan ja vahvistan tämän lahjoituskirjan Fontevraultille ja siellä Jumalaa palveleville nunnille--¹⁹⁸

---

¹⁹⁶ FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/885.html>

¹⁹⁷ TURNER 2009, 248.

¹⁹⁸ Sciatis me, assensu et voluntate domini mei Henrici, regis Anglie, et Ricardi, Galfridi et Johannis, filiorum meorum, dedisse et presenti carta mea confirmasse abbacie Fontis Ebraudi et monialibus ibidem Deo servientibus, FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/885.html>

Sanat kertovat, että Eleonoora ei tehnyt kyseistä päätöstä yksin, vaan hänellä oli siihen sekä miehensä, että poikiensa lupa. Asiakirjassa myös mainitaan, että se tehtiin Eleonooran oman, hänen miehensä, poikiensa ja tytärtensä, sekä esivanhempiensa sielunpelastuksen vuoksi. Lahjoitusasiakirjoissa oli normaalia kuvata syy miksi lahjoitus tehtiin. Jos Eleonoora olisi ollut vapaa käyttämään valtaansa oman tahdon mukaan, hän tuskin olisi maininnut lahjoitusasiakirjassaan ainakaan miestänsä. Asiakirjassa ei myöskään mainita, että Eleonoora olisi vahvistanut sitä sinetillään. Tämä ei välttämättä tarkoita, etteikö sinettiä olisi käytetty. On kuitenkin mahdollista, että sinetin käyttö olisi Henrikin silmissä antanut Eleonooralle liikaa periaatteellista valtaa.

Huolimatta vankeutensa kevenemisestä, Eleonoora ei vaikuta juuri saaneen konkreettista valtaansa takaisin. Käsittelemäni lahjoitusasiakirjan lisäksi Eleonoora ilmeisesti teki myös toisen lahjoitusasiakirjan Fontevraultille ollessaan Alenconissa. Kyseinen asiakirja ei ole mukana käyttämässäni materiaaleissa, joten sitä ei käsitellä tässä työssä. TURNER huomauttaa, että näiden kahden lahjoitusasiakirjan lisäksi Eleonooran vankeuden ajalta ei ole säilynyt virallisia dokumentteja.¹⁹⁹ On mahdollista, että dokumentteja on ollut useampia, mutta ne ovat aikojen saatossa joko hävinneet tai niitä ei ole kirjattu ylös, koska Eleonoora oli vielä periaatteessa miehensä vankina.

Todennäköisempää on kuitenkin, että Eleonooralla ei käytännössä ollut vankeutensa aikana mahdollisuutta harjoittaa minkäänlaista vallankäyttöä. On siis kyseenalaista voidaanko edellä käsiteltyä lahjoitusasiakirjaa pitää vallankäytön näyttönä, sillä Eleonoora lienee toiminut Henrikin hänelle asettamissa puitteissa. Mikäli Henrik ei olisi kokenut tarpeelliseksi siirtää Akvitanian takaisin vaimonsa haltuun estääkseen vanhimman poikansa vallan kasvu alueella²⁰⁰, Eleonoora tuskin olisi myöntänyt edes käsiteltyä lahjoitusasiakirjaa.

1170-luvun kuluessa Henrik yritti etsiä keinoa mitätöidä avioliittonsa Eleonooran kanssa. Henrik meni jopa niin pitkälle, että kirjoitti paavi Aleksanteri III:lle ja pyysi tätä

---

¹⁹⁹ TURNER 2009, 249.

²⁰⁰ TURNER 2009, 248.

lähettämään edustajan kuulemaan hänen asiaansa. Henrik tiesi, ettei voisi hankkiutua eroon vaimostaan hämärin keinoin: mikäli Eleonooralle olisi tapahtunut jotain, sekä hänen poikansa että alaisensa mantereella olisivat todennäköisesti nousseet kapinaan. Toisaalta Henrik tiesi myös, että avioliiton mitätöinti antaisi Eleonooralle tämän maat ja sen myötä myös vallan takaisin. Hallitessaan omia maitaan Eleonoora olisi vapaa jälleen tukemaan poikiaan isäänsä vastaan ja muodostamaan näin uhan etenkin Henrikin mantereella hallitsemilla alueilla.²⁰¹

Kirkko ei lopulta myöntynyt eroon eikä Henrik onnistunut suostuttelemaan vaimolleen vetäytymistä Fontevraultin luostariin nunnaksi. Tietojen mukaan Eleonoora jopa lähestyi Rouenin arkkipiispaa hakeakseen tältä tukea Henrikiä vastaan. Omien lähteideni joukossa kyseistä avunpyyntöä ei ole valitettavasti säilynyt. Tällä kertaa Rouenin arkkipiispa Rotrud, joka aiemmin oli suominut Eleonooraa tämän osallisuudesta kapinaan, puolusti kuningatarta. Hän kieltäytyi määräämästä Eleonooraa Henrikin toivomuksesta Fontevraultiin. TURNER esittää, että Beckettin murhan jälkeen Henrik oli kirkon silmissä menettänyt valtansa vaatia avioliiton mitätöintiä.²⁰² Eleonoora on kieltäytynyt vetäytymisestä luostariin todennäköisesti kahdesta syystä: hän ei halunnut luopua asemastaan kuningattarena ja vetäytyä pois maallisen vallan piiristä. Hän myös tiesi, että vetäytymällä luostariin Henrik saisi pitää hänen maansa.²⁰³

Loput Fontevraultin luostarille osoitetuista lahjoitusasiakirjoista ajoittuvat aikaan Henrikin kuoleman jälkeen. Joukossa on lahjoitusasiakirjoja sekä Rikhardin, että Juhanan valtakauden ajoilta. Palaan Eleonooran ja edellä mainittujen poikien välisiin suhteisiin tarkemmin luvussa kolme. Kuten aiemmin mainitsin, 1100-luvun loppua kohden yleistyi tapa päivätä lahjoitusasiakirjeet. Asiakirjoista neljä on päivätty vuodelle 1199. Loppujen kolmen ajoittaminen on hieman hankalampaa, sillä niitä ei ole suoraa päivätty, eikä itse

---

²⁰¹ TURNER 2009, 234.

²⁰² TURNER 2009, 234-235.

²⁰³ WEIR 1999, 216.

asiakirjan sisältö anna juurikaan tietoa sen hetken tapahtumista, joiden avulla ne voisi ajoittaa.

Yhdessä ajoituksellisesti haastavassa lahjoitusasiakirjassa Eleonoora lahjoittaa Fontevraultille 10 puntaa tyttärentyttärensä nunna Alixin käyttöön.²⁰⁴ Raha tulee asiakirjan mukaan tämän kuoleman jälkeen käyttää Alixin ja hänen äitinsä, Eleonooran nuoremman tyttären Alicen kuoleman vuosipäivän juhlistamiseen. Kyseisen lahjoitusasiakirjan summittaisessa ajoittamisessa auttaa jälleen asiakirjan lopuksi listattujen todistajien luettelo. Ensimmäisenä nimenä listassa on Poitiersin piispa Maurice, Eleonooran ja Rikhardin sukulainen, joka nousi näiden avustuksella piispaksi vuonna 1198.²⁰⁵ Rikhard kuoli seuraavan vuoden huhtikuussa, joten kirjeen täytyy ajoittua näiden tapahtumien väliin.

Mielenkiintoisen kirjeestä tekee myös sävy, jolla Eleonoora puhuu tyttärestään ja tyttärentyttärestään:

--rakkaalle lapsenlapsellemme Alixille, rakkaan tyttäremme Bloisin kreivittären Alicen tyttäreille, joka on muistoissamme, --, mainitun tyttärentyttären ja tyttären kuoleman muistoa juhlistamaan kyseisessä kirkossa --²⁰⁶

Vuoden 1194 jälkeen jo noin 70-vuotias Eleonoora pyrki asteittain vetäytymään politiikasta ja julkisesta elämästä.²⁰⁷ Eleonooralla lienee ollut lämpimät välit lapsenlapsensa, sillä tämä oli Fontevraultissa nunnana samoihin aikoihin. Myöhemmin tästä tuli myös luostarin abbedissa.²⁰⁸ Asiakirjassa Eleonoora viittaa myös tyttärensä sanalla ”rakas”. Tämä ei sinänsä ole erikoista, onhan kyseessä Eleonooran lapsi. Ei ole

---

²⁰⁴ FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/888.html>

²⁰⁵ TURNER, HEISER 2000, 221.

²⁰⁶ --dilecte nepti nostre Aelizie, filie felicis memorie Aelizie quondam comitisse Blesensis karissime filie nostre, --, ad anniversarios jam dicte neptis nostre et matris ejus in eadem ecclesia fatiendos – FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/890.html>

²⁰⁷ TURNER 2009, 275-279.

²⁰⁸ FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/890.html>

kuitenkaan säilynyt todisteita siitä, että Eleonoora olisi tavannut Alicea sen jälkeen, kun avioliitto Ludvig VII:n kanssa mitätöitiin, jolloin Alice oli alle kahden vuoden ikäinen.²⁰⁹

WEIR myös esittää, ettei Eleonoora ollut läheinen lastensa kanssa edes eläessään Ranskan hovissa.²¹⁰ Näin ollen on mielenkiintoista, että hän käyttää lahjoituskirjassa sanaa ”rakas”. Toisaalta kirjan myöntämisen aikoihin Alice oli jo siirtynyt ajasta ikuisuuteen, joten kirjan sanamuoto lienee ollut kunnioitus edesmennyttä tyttärtä kohtaan. Säilynyttä aineistoa ei ole, joten on voimme vain arvailla, onko Eleonoora todellisuudessa kuitenkin kaivannut tyttäriään aiemmasta avioliitostaan ja kenties katunut, ettei pitänyt heihin yhteyttä. Voi olla, että Eleonooran omistautuminen Henrik II:n kanssa saamille lapsille korostui hänen etäännyttyään tyttäristään.

Keskiajalla oli yleistä, että kuningattaret tekivät avokätisiä lahjoituksia erilaisille uskonnollisille yhteisöille.²¹¹ Eleonoora oli 1170-luvulta lähtien suosinut nimenomaan Fontevraultin luostaria, johon hän päätti myös vetäytyä viettämään elämänsä viimeisiä päiviä. Luostarin suojista Eleonoora löysi myös muita korkeasyntyisiä naisia, jotka olivat vetäytyneet maailmasta ryhtymättä kuitenkaan nunnaksi.²¹² Eleonoora halusi epäilemättä viettää loppuelämänsä rauhallisessa paikassa koettuaan pitkän elämänsä aikana monia vastoinkäymisiä.²¹³

Vuodelle 1199 päivätyissä lahjoitusasiakirjoissa Eleonoora lahjoittaa ja vahvistaa Fontevraultin luostarille muun muassa 100 puntaa perheensä sielujen pelastuksen vuoksi.²¹⁴ Toinen kahdesta Rikhardin kuoleman jälkeisestä lahjoitusasiakirjasta ajoittuu vain muutaman viikon päähän tämän kuolemasta. Lahjoitusasiakirja on tehty St. Marie de Tupernayn luostarille. Kyseisessä lahjoitusasiakirjassa Eleonoora kiittää luostarin apotia tämän tuesta ja läsnäolosta kuninkaan kuolinvuoteen äärellä. Lahjoitusasiakirjan todistajien joukosta löytyy myös nimi kuningatar Berengaria, Rikhardin leski. Eleonoora

---

²⁰⁹ WEIR 1999, 161.

²¹⁰ WEIR 1999, 88.

²¹¹ WARD 2006, 135.

²¹² TURNER 2009, 275-277.

²¹³ HILTON 2008, 113.

²¹⁴ FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/887.html>

myös mainitsee, että Rikhard luotti äitinsä huolehtivan sielunsa pelastuksesta. Tämän lupauksen Eleonoora halusi myös pitää:

Teemme myös tiettäväksi, että olimme läsnä poikamme kuollessa, joka Jumalan jälkeen asetti luottamuksensa meihin, jotta me täydellä äidillisellä huolellamme hankkisimme hänen sielulleen pelastuksen. Tästä syystä olemme antaneet tämän lahjoituksen St. Marie de Tupernayn luostarille ennen kaikkia muita kirkkoja, sillä rakastettu Tupernayn apotti pysyi vierellämme sairauden ja kuoleman äärellä, ja työskenteli kovasti hautajaisten eteen.²¹⁵

Fontevraultin lisäksi Eleonoora teki useita lahjoituksia ja vahvistuksia eri tahoille. Hän muun muassa vahvisti Oléronin saarella asuville näiden vanhat vapaudet ja oikeudet koskien muun muassa avioliiton solmimista ja omaisuutta.²¹⁶ Samaisessa Oléronille osoitetussa lahjoitusasiakirjassa hän kumosi omalla asetuksellaan Henrikin heidän avioiduttuaan tekemät ”kaikki pahat käytännöt”.²¹⁷ Eleonooran sanotaan myös laatineen ensimmäiset merenkulkua koskeneet lait, jotka myöhemmin muodostivat pohjan Ranskan merilaeille.²¹⁸

Oléronin lisäksi Eleonoora teki lahjoitusasiakirjoja myös esimerkiksi Saintesin²¹⁹ kaupungille ja Poitierisissa²²⁰ sijaitsevalle luostarille. Olisi kaikeksi mukava ajatella, että Eleonoora jakoi lahjoituksia ja etuoikeuksia vain hyvää hyvyttään. Eleonoora kuitenkin ymmärsi suurten kaupunkien poliittisen tärkeyden: lahjoittamalla kaupungeille haluttuja asioita Eleonoora osti näiden kaupunkien tuen. Kaupungit muun muassa lupautuivat luovuttamaan tarpeen vaatiessa miehiä herttuakunnan puolustukseen.²²¹ Myös vahvistamalla esimerkiksi Poitiersin Pyhän Johanneksen luostarille esi-isiensä

---

²¹⁵ Sciatis autem nos interfuisse morti jam dicti filii nostri regis qui omnen fiduciam suam, post Deum, in nobis posuit ut saluti (anime) ejus in his et in aliis, pro posse nostro materna sollicitudine provideremus. Hanc etenim elemosinam pre ceteris ecclesie Beate Marie de Torpiniaco dedimus, quia dilectus noster L. abbas de Torpiniaco affuit nobiscum infirmitati et funeri karissimi filii nostri regis, et circa ejusdem exequias pre omnibus aliis religiosis laboravit. FERRANTE,

<https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/1326.html>

²¹⁶ FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/866.html>

²¹⁷ Omnes etiam oravas consuetudines, FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/866.html>

²¹⁸ WEIR 1999, 318

²¹⁹ FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/1328.html>

²²⁰ FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/1327.html>

²²¹ TURNER 2009, 283

tekemät lahjoitukset ja säädökset Eleonoora pyrki jälleen osoittamaan alaisilleen olevansa yksi heistä vieraan hallitsijan sijaan.

3. Väsymätön kuningataräiti

Eleonoora sai kaiken kaikkiaan kymmenen lasta. Lapsena kuollutta Williamia lukuun ottamatta kaikki lapset elivät aikuisikään, joskin Eleonoora ehti pitkän elämänsä aikana hautaamaan kymmenestä lapsestaan kahdeksan. Kaikki lapset solmivat avioliiton, ja Eleonooralla oli kuollessaan lapsenlapsia ympäri Eurooppaa. Häntä voikin perustellusti kutsua yli 600 vuotta myöhemmin Englantia hallinneen kuningatar Victorian tavoin ”Euroopan isoäidiksi”. Esimerkiksi Eleonooran tyttären Matildan pojasta tuli lopulta pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan keisari Otto IV.²²² Eleonooran toinen tyttärentytär, Kastilian Blanca, puolestaan nai Eleonooran ensimmäisen aviomiehen Ludvig VII:n pojanpojan Ludvig VIII: n.²²³ Englannin valtaistuimelle nousi isänsä Juhanan kuoltua vuonna 1216 Eleonooran pojanpoika Henrik III.²²⁴

Eleonoora ehti eläessään todistaa kahden poikansa, Rikhardin ja Juhanan, nousun Englannin kuninkaaksi. Eleonoora vaikuttaa pitäneen Rikhardia suosikkipoikanaan alusta asti, mutta tämän kuollessa Eleonoora oli valmis auttamaan myös nuorinta poikaansa Juhanaa turvaamaan paikkansa valtaistuimella. Rikhardin noustessa valtaistuimelle, Eleonoora oli jo saavuttanut 65 vuoden iän. Eleonoora ei kuitenkaan antanut ikänsä häiritä, vaan omisti elämänsä viimeiset 15 vuotta poikiensa auttamiseen ja neuvomiseen.

3.1 Suosikkipojan sijaishallitsija

Eleonooran vankeus päättyi lopullisesti Henrik II:n kuolemaan vuonna 1189. Eleonoora olisi voinut vapauduttuaan vetäytyä viettämään rauhallisia vanhuudenpäiviä mailleen, kuten leskien keskiajalla oli tapana.²²⁵ Eleonoora oli ”kuitenkin kerännyt vankeutensa aikana energiaa”, kuten TURNER teoksessaan asiaa kuvaa.²²⁶ WEIR kuvaa Eleonooran

---

²²² TURNER & HEISER 2000, 236.

²²³ MURPHY 2004, 102.

²²⁴ CLANCHY 1998, 141.

²²⁵ WARD 2002, 61.

²²⁶ TURNER 2009, 256.

elämäkerrassa olleen miehensä kuoleman jälkeen ”more the great lady than ever”.²²⁷ Vaikka Eleonoora tuskin odotti poikiensa valtaannousua vain päästäkseen itse käyttämään valtaansa näiden kautta, hän lienee nauttinut mahdollisuudesta toteuttaa itseään ensimmäistä kertaa ilman aviomiehen ohjailua.

Henrik II oli isänä ollut suhteellisen etäinen lastensa kanssa²²⁸, mikä osittain selittänee hänen ja lastensa viileät välit myöhemmin. Vaikka Eleonoora ajan tapojen mukaan myöskään tuskin vastasi nykypäivän äidin ihannetta, hän lienee ollut kiintynyt Rikhardiin lapsuudesta asti. Rikhard vietti paljon aikaansa äitinsä hovissa tämän oleskellessa mantereella. Epäilemättä tämä vaikutti siihen, että välit säilyivät lämpiminä myös Rikhardin noustessa kuninkaaksi. Rikhard esimerkiksi huolehti äitinsä taloudellisesta asemasta muun muassa myöntämällä tälle varoja, joita jo hänen isoisaisänsä Henrik I oli taannut omalle kuningattarelleen.²²⁹

Poikansa hallituskauden alusta Eleonoora nautti Rikhardin osalta suurta luottamusta ja kunnioitusta. Isänsä kuoltua Rikhard oli ensitöikseen antanut käskyn äitinsä vapauttamisesta ja delegoinut tälle samalla täyden vallan hoitaa valtakunnan asioita, kunnes hän itse palaisi mantereelta.²³⁰ TURNERIN mukaan kronikoitsija kirjoitti, että Eleonoralle uskottiin valta toimia poikansa sijaishallitsijana.²³¹ Nimellisesti Rikhard nimitti sijaishallitsijaksi ristiretkelle lähtiessään William Longchampin, korkean virkemiehen ja Elyn piispan.²³² Longchamp pyrki keskittämään lähes kaiken vallan omiin käsiinsä, mutta lopulta ahneuksissaan ja tuntematta hallitsemaansa maata saattoi maan poliittisen tilanteen kaaokseen. Tilannetta ei helpottanut, että Rikhardin veli Juhana ymmärsi Longchampin olevan englantilaisten keskuudessa epäsuosittu ja käytti tätä surutta hyväkseen saadakseen englantilaiset tukemaan itseään.²³³ Kevääseen 1192

---

²²⁷ WEIR 1999, 248.

²²⁸ TURNER 2009, 145.

²²⁹ TURNER 2009, 260.

²³⁰ MEADE 1977, 367; PHILLIPS 2014, 169.

²³¹ TURNER 2009, 258.

²³² TURNER & HEISER 2000, 110.

²³³ WEIR 1999, 268-269.

mennessä Eleonoora yhdessä poikansa Juhanan ja muiden Rikhardin sijaishallitukseen kuuluvien kanssa sai ajettua Longchampin maasta, mikä toi hetkeksi rauhan maahan.²³⁴

Alkuperäisaineistoni sisältää kolme Eleonooran ja Rikhardin henkilökohtaista kirjettä, jotka Rikhard kirjoitti äidilleen vuonna 1193 ollessaan pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan keisarin Henrik VI:n vankina. Kirjeet koskevat Rikhardin äidilleen esittämää pyyntöä, jotta tämä keräisi keisarin vaatimat lunnaat ja vapauttaisi poikansa. Kahdessa kolmesta kirjeestä mainitaan myös Hubert Walter, jonka Rikhard nimesi ehdokkaakseen Canterburyn arkkipiispaksi.²³⁵ Rikhard pyysi äitiään tukemaan Hubertin valintaa.

Rikhard ei ehtinyt hallita Englantia kauaa ennen kuin lähti vuonna 1190 matkalle kohti Jerusalemia osallistuakseen kolmannelle ristiretkelle. Loppuvuodesta 1192 Rikhard aloitti matkansa takaisin kohti Englantia. 21 joulukuuta Itävallan herttua Leopold, Rikhardin entinen liittolainen, vangitsi paluumatkalla olleen kuninkaan lähellä Wienin kaupunkia.²³⁶ Kuultuaan uutisesta Eleonoora ymmärsi, että taatakseen poikansa valtakunnan rauhan hänen oli otettava valta omiin käsiinsä.²³⁷ Eleonoora ei ollut virallisesti sijaishallitsija, mutta muiden neuvonantajien avulla hän omaksui sellaisen roolin pitääkseen ennen kaikkea valtakunnan turvassa suurimmalta ulkoiselta uhalta, Juhanan ja Ranskan kuninkaan Philip II Augustuksen liittoumalta.²³⁸

Ensin Jumalalle ja sitten teidän tyyneydellenne, rakas äitini, osoitamme kiitoksemme, joskaan emme voi teoin osoittaa riittävää kiitosta, uskollisuudestanne meitä kohtaan ja uskollisesta ja määrätietoisesta huolenpidosta, jota olette maidemme rauhan ja puolustuksen eteen niin omistautuneesti ja tehokkaasti osoittanut. Todellakin, olemme kuulleet paljon ja osittain tiedämme, että Jumalan armosta ja teidän neuvojenne ja apunne avulla maidemme turvallisuus tulee olemaan turvattu. Erityisesti varovaisuutenne ja

---

²³⁴ WEIR 1999, 276.

²³⁵ HARVEY 2014, 16.

²³⁶ WEIR 1999, 278.

²³⁷ TURNER 2009, 269.

²³⁸ WEIR 1999, 281.

tahdikkauteenne ansiosta maamme on rauhallisessa tilassa, kun saavumme takaisin.²³⁹

Maaliskuussa 1193 päivätyssä kirjeessään äidilleen Rikhard kiittää ensimmäisenä äitiään valtakuntansa asioiden hoitamisesta. Kirjeessä ei tarkenneta, tarkoittaako Rikhard valtakunnan asioista huolehtimisella Longchampin aiheuttaman sisäpoliittisen kaaoksen hillitsemistä, veljensä muodostamaa uhkaa vai kenties molempia. Oli kyse kummasta tahansa, Rikhardin sanat viittaavat siihen, että häntä pidettiin ajan tasalla valtakuntansa asioista pitkästä välimatkasta huolimatta. Rikhard ei myöskään vaikuta kirjeessä yllättyneeltä äitinsä osasta valtakunnan asioiden hoitamisessa, vaikei Eleonora olla nimetty virallisesti sijaishallitsijaksi. Rikhard todennäköisesti tiesi äitinsä pitävän valtakuntaa silmällä tästä huolimatta.

Kirjeen sävy on hyvin lämmin ja rakastava, ja Rikhard puhuu äidistään hyvin arvostavaan ja ylistävään sävyyn. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että äidillä ja pojalla oli läheiset välit. Rikhardilla vaikuttaisi olleen täysi luotto äitiinsä ja tämän kykyyn hallita valtakuntaa. Rikhard todennäköisesti ymmärsi, että Eleonoralla oli monen vuosikymmenen kokemus poliittisten asioiden hoidosta. Eleonora oli myös osoittautunut määrätietoiseksi ja vahvaksi naiseksi: iästään ja pitkästä vankeudestaan huolimatta Eleonora ei antanut periksi. Hänestä oli epäilemättä vuosien saatossa myös tullut hyvä ihmistuntija. On myös mahdollista, että Eleonora käytti vankeudessa viettämänsä vuodet hyödyksi opiskellen ja perehtyen politiikkaan ja maailmalla tapahtuviin asioihin.²⁴⁰

Kiitettyään äitiään Rikhard pyytää tämän apua Canterburyn arkkipiispan valintaa koskevassa asiassa. Aiemmin työssäni käsittelin Canterburyn luostarin ja priorin

---

²³⁹ In primis Deo et postmodum vestrae serenitati, mater dulcissima, gratias quascunque possumus exsolvimus, licet ad tam dignas gratiarum aciones sufficere non possumus, profidelitate quam nobis servatis, et fideli cura et diligentia quam terrarum nostrarum paci ac defensionis tam devote et efficaciter impenditis. Satis quidem cognovimus et ex parte scimus, quod per Dei miserationem et vestrum consilium et auxilium, terrarum nostrarum defensionis est et erit in maxima parte provisum. Maxima namque causa vestra est prunedtia et discretio, quare usque in adventum nostrum terra nostra in statu debeat permanere pacifico. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/148.html>

²⁴⁰ MEADE 1977, 367.

Eleonooralle lähettämiä kirjeitä koskien samaista tapahtumaa. Tässä mielessä Rikhardin ja Canterburyn luostarin kirjeet tarjoavat kaksi eri näkemystä samaan asiaan. Canterbury anoi Eleonooralta apua valita seuraava arkkipiispa vapaasti, Rikhard taas pyytää, että Eleonoora tukisi piispaksi omaa suosikkiaan, Salisburyn piispa Hubert Walteria. Rikhard kuvaa kirjeessä äidilleen Hubertin valinnan suurta merkitystä:

Hän, kuten koko maailma tietää, tekee sekä meille, että Jumalalle sellaisen palveluksen, että sitä ei voi mitenkään kiistää. – Ja koska olemme varmoja, että tämä nimitys nopeuttaa vapautumistamme, kuten myös vahvistaa maamme puolustusta, haluamme nimittää hänet Canterburyyn. Puollamme häntä yli muiden. Rakkain äiti, kaiken kiintymyksemme vetoamuksella anomme, että kuten rakastatte meitä, kiirehditte tätä nimitystä suurimalla mahdollisella nopeudella.²⁴¹

Rikhard perusteli Hubertin valintaa muun muassa tämän ponnistuksilla kuninkaansa vapauttamisen puolesta.²⁴² Hubert oli epäilemättä osoittanut kuninkaalle pätevyytensä ja luotettavuutensa, sillä hänestä tuli Rikhardin vapautumisen jälkeen käytännössä valtakunnan hallinnon korkein virkamies.²⁴³ Kirjeen sanat herättävät kuitenkin kysymyksiä Hubertin valinnan merkityksestä. Miksi Rikhard oletti Hubertin valinnan suojaavan valtakuntaansa? Canterburyn arkkipiispalla oli sisäpolitiikassa paljon valtaa, joten Rikhard lienee viitannut suojelulla nimenomaan valtakunnan sisäiseen tilanteeseen. Kenties Rikhard toivoi Hubertilta samaa kuin Henrik II oli toivonut Beckettiltä: maallisen ja kirkollisen vallankäytön selkeyttämistä ja yhteistyötä.

Koska Eleonooran mahdollisia vastauksia kummallekaan osapuolelle ei ole säilynyt, ei voida täysin varmaksi sanoa mitä Eleonoora tilanteessa lopulta teki. Joka tapauksessa Hubert valittiin toukokuussa 1193 arkkipiispaksi. TURNERIN mukaan Eleonoora oli se,

---

²⁴¹ Qui, sicut mundus novit universus, in ultramarinis partibus toti Christianitati et nobis tam grata impendit obsequia, quod nullatenus possunt enarrari. – Et quoniam certi sumus quod in illius promotione nostra maturior erit liberatio, et fortior terrarum nostrarum defensio, ipsum in ecclesiam Cantuariensem volumus promovere. Voluntas enim nostra et de ipso, et de alio contraire. Mater carissima, cum omni qua possumus devotionis instatia vobis supplicamus, quantenus sicut nos diligitis, ipsius promotionem in Cantuariensem ecclesiam sub omni celeritate festinare curetis. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/148.html>

²⁴² TURNER 2009, 271.

²⁴³ YOUNG 1998, 362.

joka siivosi valinnan aiheuttaman kaaoksen hiljentämällä nousseen kiistan eri osapuolten mielipiteestä valintaan.²⁴⁴ Canterburyn munkit olivat pyytäneet Eleonoora nimenomaan takaamaan heille piispan vapaa valinta. Lopulta piispaksi kuitenkin valittiin Rikhardin ehdokas²⁴⁵, joten Eleonoora lienee valinnut kiistassa poikansa puolen.

Kolmesta kirjeestä ajallisesti myöhäisin on vuoden 1193 kesäkuulta. Kirje on ensimmäisen tapaan osoitettu suoraan Eleonoralle. Kirje on sisällöltään hyvin samankaltainen ensimmäisen kirjeen kanssa, joskin jälkimmäinen vaikuttaa ennestään teroittavan, kuinka palavasti Rikhard haluaa Hubertin nimitystä arkkipiispaksi. Kirjeen sävy on jopa hieman epätoivoinen, sillä Rikhard pyytää toistuvasti äitinsä puuttumista asiaan. Toisaalta hitaan tiedonkulun vuoksi suurin syy jälkimmäisen kirjeen kirjoittamiselle lienee Rikhardin epätietoisuus siitä, että Hubert todella oli jo valittu arkkipiispaksi.

Jälkimmäisessä kirjeessä Rikhard pyytää myös äitiään olemaan varuillaan huhuttujen valtuutuksien varalta. Kirjeestä saa sen kuvan, että liikkeellä oli valheellisia väitteitä Rikhardin puoltamasta ehdokkaasta. Hän pyytääkin äitiään muistamaan, että hänen valintansa on ja tulee aina olemaan Hubert. Kirje loppuu Rikhardin käskyyn olla nimittämättä arkkipiispaa, elleivät munkit valitse Hubertia. Kirjeestä ei tosin käy ilmi, kenen Rikhard tarkemmin oletti olevan valheellisten tietojen takana.

Ja jos satut sattumalta saamaan yhtäkään päinvastaista valtuutusta meiltä, --, haluamme sinun tietävän, että ilman epäilystäkään mitätöimme sen ja kaikki muut päinvastaiset valtuutukset, jotka tulevat sinulle kansliastamme koskien muita asioita, --, haluamme tiukasti käskeä, että Canterburyn seurakunta ei voi saada pastoria ennen paluutamme Englantiin. ²⁴⁶

---

²⁴⁴ TURNER 2009, 271.

²⁴⁵ HARVEY 2014, 229.

²⁴⁶ Et si forte aliquod mandatum a nobis accepistis in contrarium, -- vel pro aliquo alio, proculdubio vos scire volumus quod illud cassamus, et omne mandatum quod de caetaro de cancellaria nostra emanabit, in contrarium. --, volumus et firmiter praecipimus, quod Cantuariensis ecclesia de pastore nullo modo ordinetur ante reditum nostrum in Agliam. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/149.html>

Keskimmäinen Rikhardin kirjeistä ei kahden muun kirjeen tapaan käsittele Canterburyn arkkipiispan valintaa. Sen sijaan Rikhard kehottaa äitiään ja virkamiehiään viipymättä aloittamaan lunnasrahojen keräämisen ostaakseen niillä itselleen vapauden Henrik VI:n vankeudesta. Lunnasrahojen lisäksi Rikhard mainitsee myös vaadittujen panttivankien valitsemisen.

Kahdesta muusta kirjeestä poiketen kirjettä ei selkeästi ole osoitettu pelkästään Eleonooran luettavaksi. Äitinsä lisäksi Rikhard puhuttelee valtakuntansa virkamiehiä ja jopa kansalaisia. Kirjeen laajempi lukijakunta näkyy myös kirjeen sisällön ja kielen asettelussa. Aiemmin äidilleen kirjoitetuissa kirjeissä käytetty kaunis ja ylistävä kirjoitustapa on selkeästi vaativampi ja suurempi. Tiukka sävy vaikuttaisi kuitenkin olevan suunnattu nimenomaan virkamiehille Eleonooran ollessa se, jota heidän tulisi kaikin tavoin avustaa tavoitteiden saavuttamisessa.

Ensimmäinen mielikuva Rikhardista Henrik VI:n vankina tuo mieleen synkän tyrmän ja rautaiset kahleet. Tutkimuksen mukaan Rikhardin vankeus keisarin hovissa oli kuitenkin lopulta kaikkea muuta. Rikhardin sallittiin muun muassa pitää hovia ja hoitaa valtakuntansa asioita.²⁴⁷ Saman osoittaa myös Rikhardin kirje, jossa hän puhuu keisarista hoveineen varsin ystävälliseen sävyyn. On hyvin todennäköistä, että Rikhardin kirjeet luettiin ennen niiden lähettämistä, joten Rikhard tuskin olisi voinut aivan totuudenmukaista kuvaa antaa vankeutensa olosuhteista. On myös mahdollista, että keisari ei halunnut ottaa riskejä kohtelemalla korkea-arvoista vankiaan kaltoin. Vangitseminen oli jo itsessään ollut uhkarohkea hanke, sillä Rikhardilla oli ristiretkeläiskuninkaana paavin suojelu²⁴⁸. Kirjeessään Rikhard joka tapauksessa kuvailee mukavaa oloaan hovissa. Kirje saa myös lunnasvaatimukset kuulostamaan ennemmin hallitsijoiden yhteiseltä sopimukselta kuin varsinaiselta lunnaiden vaatimiselta. Rikhard puhuu kirjeessään jopa ”rakkauden sopimuksesta”:

Menimme tapaamaan keisaria Hagenahun, missä keisari ja koko hovi ottivat meidät kunnioittavasti vastaan. Keisari ja keisarinna kunnioittivat meitä useilla ja

---

²⁴⁷ WEIR 1999, 292.

²⁴⁸ LOCK 2006, 294-296.

suurilla lahjoilla, ja mikä tärkeintä, yhtenäinen ja rikkomaton rakkauden sopimus solmittiin keisarin ja meidän välillä --²⁴⁹

Saatuana tietoonsa keisarin vaatimukset Rikhardin vapauttamisesta, Eleonoora ryhtyi tarmokkaasti keräämään vaadittuja lunnaita.²⁵⁰ Summa oli ajan mittapuulla valtava, 150 000 hopeamarkkaa.²⁵¹ Kirjeessään Rikhard lupaa käytännössä maksaa koko summan takaisin alamaisilleen. Hän muun muassa kehottaa äitiään kirjaamaan ylös, kuinka paljon on velkaa yksityisille lahjoittajille. Lunnaiden kerääminen ei ollut niin yksinkertainen ja helppo tehtävä, kuin Rikhardin kevytmielisestä kirjeestä voisi päätellä. Eleonoora yritti parhaansa mukaan vahvistaa poikansa asemaa, mutta kansa oli kyllästynyt Rikhardin julmuuteen ja sodanhaluun.²⁵² Jokaisen alamaisen tuli nyt osallistua kuninkaansa vapauttamiseen, esimerkiksi jokaisen vapaan kansalaisen tuli maksaa neljäsosa vuosituloistaan.²⁵³ Myös mantereella asuvat alamaiset joutuivat osallistumaan lunnaiden maksamiseen, joskin suurempi osa summasta kerättiin kehittyneemmän veronkannon ansiosta Englannista.²⁵⁴

Valitettavasti Eleonooran mahdolliset vastaukset pojalleen ovat kadonneet historiaan. Eleonooralle Rikhardin vankeus lienee ollut kova paikka sekä henkilökohtaisesti että poliittisesti. Eleonoora oli tehnyt valtavasti töitä turvatakseen poikansa valtaistuimen, ja nyt tämä virui toisen hallitsijan vankina. Eleonoora tiesi kokemuksesta, millaista oli olla vankina kykenemättä osallistumaan ja vaikuttamaan valtakunnan asioihin. Äitinä häntä varmasti turhautti kykenemättömyys tehdä enempää poikansa hyväksi. Kirjeessään paavi Celestinus III:lle Eleonoora kysyykin kuin itsensä kanssa keskustellen, miksi hän ei voi vaihtaa paikkaa poikansa kanssa.

---

²⁴⁹ —obviam venimus Imperatori apud Hagenou, ubi honorifice ab ipso Imperatore et tota Curia recepti fuimus. Ibique Dominus Imperator et Domina Imperatrix nos magnis, et variis munieribus honoraverunt; et, quod praecipuum est, mutuuum foedus amoris et indissolubile inter Dominum Imperatorem contractum est et nos; --. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/864.html>

²⁵⁰ WEIR 1999, 292.

²⁵¹ BARTH 2005, 105.

²⁵² WARREN 1978, 6.

²⁵³ WEIR 1999, 292.

²⁵⁴ WEIR 1999, 293.

Eleonoora omistautui poikansa vapauttamiselle lunnaiden keruun lisäksi myös kääntymällä yhden keskiajan vaikutusvaltaisimman henkilön²⁵⁵, paavin puoleen. Alkuperäisaineistoni sisältää kolme Eleonooran Celestinus III:lle kirjoittamaa kirjettä, joissa leskikuningatar pyytää paavin apua poikansa vapauttamiseksi. Kirjeet ovat pitkiä ja kuvaavat hyvin tuskaa, jota Eleonoora tunsu poikansa hädän vuoksi. TURNER kuvaa Eleonooran suhtautumista poikaansa jopa uskonnolliseksi omistautumiseksi.²⁵⁶ Lähteenäni käyttämistä kirjeistä nämä kolme kirjettä ovat sävyltään henkilökohtaisimmat. Kirjeet antavat myös parhaimman kuvan Eleonoorasta yksityishenkilönä: henkilökohtaisen syyn vuoksi kirjeissä näkyy kuningattaren sijaan nainen, joka oli huolissaan lapsensa hyvinvoinnista.

Celestinukselle kirjoitettujen kirjeiden tarkka ajoittaminen osoittautui hankalaksi. Kirjeitä ei ole päivätty, joskin Rikhardin vankeuden ajoittuminen joulukuun 1192 ja tammikuun 1194 välille ajoittaa kirjeet suurin piirtein kevät-kesään 1193. Ajoittamisen lisäksi kolmen kirjeen järjestys näyttää jakavan tutkijoita. Käyttämäni kirjeet löytyvät Columbia Universityn alaisuudesta, ja heidän määrittämänsä kirjeiden järjestys poikkeaa täysin WEIRIN esittämästä järjestyksestä.

Columbia Universityn ensimmäiseksi sijoittama kirje alkaa varsin kovilla sanoilla, joissa Eleonoora sanoo päättäneensä ensin olla hiljaa, jotta hän tuskansa kuluttamana ei kirjoittaisi pappien prinssille²⁵⁷ sanoja, joita katuisi myöhemmin. Eleonoora kuvaa surun olevan kuin sairaus, joka ei säästä tai kunnioita ketään ja joka kovettaa sanotut sanat. Kenties Eleonoora halusi heti kirjeensä alussa varoittaa paavia, ettei kyseessä ole kuulumisten vaihtamiseen tarkoitettu kirje. WEIR esittää teoksessaan tämän kirjeen olevan kolmesta kirjeestä toinen. Kirjeen sävy ja myöhempi sisältö tukevat WEIRIN sijoittelua, sillä kirjeen edetessä Eleonooran sanoista kuultaa epätoivo ja

---

²⁵⁵ HANSKA 2005, 63.

²⁵⁶ TURNER 2009, 271.

²⁵⁷ Paavi Celestinus III.

tyytymättömyys. Sanavalinnat myös antavat ymmärtää, ettei kyseessä ole ensimmäinen kerta, kun hän pyytää paavin apua samassa asiassa.

WEIR puolestaan ajoittaa ensimmäiseksi kirjeeksi Columbia Universityn kolmantena pitämän kirjeen. Varmaa ajoittaminen ei ole, mutta kirje sopii olemaan ensimmäinen, sillä sen sävy on huomattavasti ystävällisempi. Ystävällinen sävy ensimmäisessä kirjeessä vaikuttaa järkevältä, sillä Eleonoora ei tässä vaiheessa vielä olisi ollut tyytymätön paavin toimintaan, vaan lähestyi tätä hyväntahtoisesti apua pyytäen. Kirjeen sävy ei ole WEIRIN toiseksi sijoittaman kirjeen tapaan niin tiukka, vaan sanoissa kaikuu pääasiassa Eleonooran kokema suurin henkilökohtainen tuska.

Olen sisäisesti ja ulkoisesti niin tuskissani, että sanani ovat täynnä surua. – En pysty vapaasti hengittämään pahuuden ja surun kärsimykseltä, -- Surun vuoksi haihdun pois, luuni takertuvat piinatun lihani pintaan, vuoteni katoavat huokauksin - jopa niin, että jo kuolleen ruumiini veri, pääni aivot, luideni ydin voisivat kadota kynneliin, että kadottaisin itseni kokonaan itkuun. ²⁵⁸

Sanat kuvaavat sitä henkistä ja jopa fyysistä tuskaa, jota Eleonoora tunsi. Päällimmäinen ajatus sanojen takana lienee ollut huoli Rikhardista, mutta hieman myöhemmin kirjeessä Eleonoora tuo esille vanhempien poikiensa Henrikin ja Geoffrey'n kuolemat. Hän vaikuttaa olleen niin epätoivoinen, että tarjosi omaa elämäänsä vaihdossa poikansa hengestä. Eleonooran tuskaa vaikuttaa lisänneen se, että hän epäili kärsimyksen ja poikansa kohtalon johtuvan omista synneistään. Epäilemättä kirjeessä kuvattu suru ja tuska oli aitoa, mutta Eleonoora pyrki todennäköisesti sanoillaan herättämään paavin sympatiat ja näin ollen saada tämän suosiollisemmaksi pyynnölleen.

---

²⁵⁸ Tota interius et exterius anxior: unde et verba mea dolore sunt plena. – ne cad momentum mihi respirare liberum est “a tribulatione malorum et dolore! – Tota dolore contabui, pellique meae consumptis carnibus adhaesit os meum. “Defecerunt anni mei in gemitibus” et utiam omnino deficient. Utinam totus sanguis corporis mei jam emortui, cerebrum capitis, ossiumque medullae ita dissolvantur i lacrymas, ut in fletus tota pereffluam. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/141.html>

Kirjeen edetessä henkilökohtainen suru saa myös poliittisempia piirteitä, sillä Eleonoora kuvaa, kuinka vanhimman poikansa vankeuden lisäksi hän joutuu kestävänsä tämän veljen yritykset hyödyntää Rikhardin vankeutta omaksi hyväkseen:

Minulla on jäljellä lohtunani kaksi poikaa, jotka vielä elävät rangaistukseen minua kurjaa ja tuomittua. Kuningas Rikhard on vangittu, hänen veljensä Juhana sortaa raudalla valtakuntaansa sytyttäen sen tuleen. – Kuitenkin vellon epävarmuudessa. Jos menen, hylkään poikani valtakunnan, joka on jo sorrettu, se tulee olemaan riistetty poissa ollessani, ilman neuvojani ja tukeani. Jos jään, en enää näe eniten kaipaamaani, poikani kasvoja.²⁵⁹

Eleonooran huoli Juhanan toimista ei ollut aiheeton. Ymmärrettyään, että Rikhardin vankeus tarjosi hänelle tien Englannin valtaistuimelle, Juhana liittoutui Ranskan kuninkaan Philip II:n kanssa pitääkseen Rikhardin vankina.²⁶⁰ Eleonoora ymmärsi, että ainoa keino estää Philipin ja Juhanan aiheet Englannin valtaamisesta oli varmistaa maan yhtenäisyys.²⁶¹ Yhtenäinen valtakunta kykenisi puolustautumaan, mutta keskinäisiin riitoihin ajautunut maa olisi helppo valloittaa. Huhtikuuhun mennessä Philip oli valloittanut alueita Normandiassa ja Juhana uhkasi Englannin rannikkoa palkka-armeijan turvin. Ripeän toiminnan ansiosta Eleonooran onnistui turvata rannikko ja pysäyttää hyökkäys.²⁶²

Samoihin aikoihin Englantiin palannut Hubert kehotti sijaishallitusta ja Eleonooraa sopimaan asiat Juhanan kanssa²⁶³, sillä Rikhardilla ei ollut lapsia avioliitostaan Berengaria Navarralaisen kanssa, jolloin Juhana oli veljenpoikansa Arthurin ohella todennäköisin kruununperillinen. Eleonoora tiesi, että kuninkaana Arthur olisi todennäköisesti Ranskan nukkehallitsija, mikä merkitsisi Henrikin kanssa luodun

---

²⁵⁹ Duo filii mihi supererant ad solatium, qui hodie mihi miserae et damnatae supersunt ad supplicium. Rex Ricardus tenetur in vinculis. Joannes frater ipsus regnum captivi depopulatur ferro, et vostat incendiis. – Fluctuo tamen in dubio. Si enim abiero deserens filii mei regnum, quod undique gravi hostilitate vastatur, erit in absentia mea omni consilio et solatio destitutum. Si autem substitero, desideratissimam mihi faciem filii mei non videbo. FERRANTE, <https://epistolae.cti.columbia.edu/letter/141.html>

²⁶⁰ TURNER 2009, 270.

²⁶¹ WEIR 1999, 281.

²⁶² BARLOW 1955, 380.

²⁶³ WEIR 1999, 289.

valtakunnan loppua.²⁶⁴ Kirjeessään Eleonoora viittaa todennäköisesti juuri Juhanan aikeisiin valloittaa maa palkka-armeijan avulla ja kokee velvollisuudekseen pysyä valtakunnan tukena, vaikka se tarkoittaa henkilökohtaista kärsimystä. Aiemmin käsittelemäni Rikhardin Eleonoralle osoittama kirje, jossa hän kiittää äitiään, viittaa todennäköisesti kuningattaren toimiin estää Juhanaa valloittamasta Englantia poissa ollessaan.

Kirjeessä, joka on WEIRIN mukaan järjestyksessä toisena, Eleonoora kirjoittaa henkilökohtaisen tuskansa lisäksi ihmetyksestään sen johdosta, ettei paavi ole ryhtynyt toimiin Rikhardin vapauttamiseksi. Kirjeen mukaan vangitsemisesta tekee erityisen raskauttavaa se, että Rikhard oli paavin voitelema ja Jumalan suojelema ristiretkeläinen. Kun osoittaakseen omaa hurskauttaan Jumalan edustajalle, Eleonooran kirjettä värittävätkin monet viittaukset ja vertaukset niin Raamatun kuin historian tapahtumiin. Vertaamalla Celestinusta muun muassa Aleksanteri III:een, Eleonoora melko avoimesti syytti tätä kykenemättömyydestä ylettää edeltäjänsä tekojen tasolle ja näin ollen täyttää hänelle asetettu tehtävä Jumalan maallisen vallan käyttäjänä.

Missä on Eliaan kiihko Achabia vastaan, Johnin kiihko Herodia vastaan, Ambrosen kiihko Valensia vastaan, Aleksanteri III:n kiihko, joka kuten näimme ja kuulimme, sulki ulos tämän prinssin isän Frederickin, apostolisen istuimen täydellä valtuutuksella, juhlallisesti ja hirvittävästi, uskollisten joukosta?²⁶⁵

Sekä tässä kirjeessä, että WEIRIN kolmanneksi sijoittamassa kirjeessä Eleonoora myös perustelee mielipidettään kuvaamalla Henrik VI:n olevan uhka paitsi Rikhardille, myös koko kristikunnalle. Eleonooran mukaan kukaan ei ollut turvassa Henrik VI:n pahuudelta, ei edes hengellisen säädyn edustajat.

Tyranni repi sisukseni ja epäoikeudenmukaisesti ryösteli kirkkoja pyhimysten maassa, tuhosi monia ihmisiä katkeruudella ja surulla. Kaikkea tätä vastaan,

---

²⁶⁴ TURNER 2009, 274.

²⁶⁵ Ubi est zelus Eliae in Achan? Zelus Joannis in Herodem? Zelus Ambrosii in Valentam? Zelus Alexandri tertii, qui, sicuit audivimus et vidimus patrem instius principsis Fredericum plena auctoritate apostolicae sedis solemniter et terribiliter a fidelium communione praescidit? FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/139.html>

hänen vihansa ei käänny pois vaan hänen kätensä on yhä ojennettu. Hän ei säästä munkkeja, erakoita, nunnia tai spitaalisia. Laki, sekä maallinen, että jumalallinen, jumalanpelko, usko, uskonto ja kunnia ovat kadonneet.²⁶⁶

Paavin puolustukseksi on todettava, että Celestinus tiesi omakohtaisesti keisarin mahdista ja siitä, kuinka tämä koetteli Euroopan asukkaita. Paavien ja pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan välit olivat olleet tulehtuneet jo pidemmän aikaa, ja Henrik VI:n joukot ryöstelivät paavin maita. Keisarin avoin vastustaminen olisi pahimmillaan voinut aiheuttaa koko paavin istuimen valtaamisen, eikä Celestinus ollut edes Rikhardin takia valmis ottamaan sellaista riskiä.²⁶⁷ WEIRIN mukaan Celestinus ei täysin jättänyt vangitsemista huomiotta: kuullessaan tapahtuneesta paavi julisti Itävallan Leopoldin kirkonkiroukseen.²⁶⁸

Myös Eleonooran kolmannesta kirjeestä välittyy hänen turhautumisensa paavin toimiin. Kirjeessä muun muassa mainitaan Eleonooran kirjoittaneen paaville ”useaan otteeseen”. Viittaus useampaan kirjeeseen vahvistaa WEIRIN käsityksen kirjeestä viimeisenä kolmesta. Vaikka Columbia Universityn mukaan kyseinen kirje olisi järjestyksessä toinen. Kolmannen kirjeen sävy ei ole yhtä tiukka kuin toisen, mutta tässäkin kirjeessä Eleonoora muistuttaa paavia tämän jumalallisesta mahdista, jonka avulla paavi olisi voinut vaikuttaa Rikhardin vapautumiseen.

Millä tekosyyllä perustelette laiskuutenne ja huolenpitonne puutteen, kun kaikille on selvää, että teillä on valta vapauttaa poikani, mutta ette tee sitä? – Ei kuningas, ei keisari, ei herttua ole vapautettu teidän oikeutenne vallasta. – Osoita, ettei teillä ja piispoille ole annettu kahta miekkaa turhan takia.²⁶⁹

---

²⁶⁶ A me viscera mea tyrannus avulsit, et ecclesias spolians” in terra sanctorum iniqua gessit”, plebes innumeras amaritudine et moerore confecit. In his omnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. Non parcit monachis, non reclusis, non eremitis, non monialibus, non leprosis. Perierunt enim us et fas, timor Dei, fides, religio et honestas. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/140.html>

²⁶⁷ WEIR 1999, 287.

²⁶⁸ viite, kerro miksi

²⁶⁹ Quae enim excusatio possit vestram desidiam et incuriam palliare, cum omnibus liqueat, quod liberandi filium meum habetis potestatem, et subtrahitis voluntatem? – Non rex, non imperator, aut dux a jugo vestrae jurisdictionis eximitur. – Appareat, quod non in vanum dati sunt vobis, et coepiscopis vestris ”gladii ancipites in manibus” vestris. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/140.html>

Eleonoora kaiketi uskoi, että paavilla todella oli valta vapauttaa Rikhard, mutta ei jostain syystä halunnut tehdä sitä. On toki mahdollista, että Eleonooran suru esti häntä ymmärtämästä paavin todellisen vallan puutetta vaatia Henrikiä vapauttamaan kuningas. Ilmeisesti paavi oli luvannut lähettää keisarin luokse lähetin neuvottelemaan vapautuksesta, mutta lupauksista huolimatta tätä ei koskaan tapahtunut.²⁷⁰ On ymmärrettävää, että paavin rikottua lupauksensa Eleonoora koki tämän rikkoneen lupauksensa myös Jumalalle. Lainauksen kaksi miekkaa viittaavat kaiketi siihen, että paavilla nähtiin olevan sekä maallista että jumalallista valtaa.²⁷¹ Jättämällä käyttämättä hänelle suotua valtaa Eleonoora katsoi paavin unohtaneen todellisen tarkoituksensa. Hän jopa viittasi tapahtumiin vertaamalla Henrikiä sudeksi lampaiden keskellä, jota vastaan kukaan ei käy, vaikka paavin pitäisi olla lampaita suojaava hyvä paimen.

On epäselvää, saavuttiko yksikään kirjeistä koskaan paavia, sillä dokumentteja niiden vastaanottamisesta ei ole säilynyt.²⁷² Myöskään säilyneitä vastauksia kirjeisiin ei ole, mikäli sellaisia edes kirjoitettiin. Mahdolliset vastaukset kirjeisiin olisivat valottaneet myös toisen osapuolen näkökulmaa Rikhardin vanketeen. Sen sijaan voimme vain arvailla, mitä paavi olisi Eleonooralle mahdollisesti vastannut. Historian lopputuloksesta kuitenkin tiedämme, että Eleonoora ei saanut paavilta kaipaamaansa apua, ainakaan siinä muodossa, kun oli alun perin odottanut.

Paavi ei uskaltanut avoimesti vastustaa keisaria, mutta hän muun muassa auttoi Eleonooraa keräämään vaaditut lunnaat kuninkaan vastahakoisilta alamaisilta uhkaamalla julistaa koko Englannin pannaan.²⁷³ Celestinus myös auttoi Rikhardin Roomaan jäänyttä kuningatarta Berengariaa ja sisarta Joannaa pääsemään turvallisesti Ranskaan. Tämän lisäksi paavi julisti Rikhardin veljen Juhanan ja Ranskan kuninkaan

---

²⁷⁰ WEIR 1999, 282.

²⁷¹ HANSKA 2005, 64.

²⁷² WEIR 1999, 283.

²⁷³ WEIR 1999, 293.

Philipin kirkonkiroukseen kuultuaan näiden jatkuvista juonitteluista Englannin valtaistuimen anastamiseksi.²⁷⁴

Kolmannen kirjeen lopussa Eleonoora vaikuttaa heltyneen hieman ja pyytää paavilta anteeksi kärkkäitä sanojaan. Rinnastaen itsensä Raamatun Jobiin hän myöntää tehneensä sen, mitä ensimmäisessä kirjeessään mainitsi pelkäävänsä: hän käytti sanoja, joita katui myöhemmin. Kenties kirjoittaessaan viimeistä kirjettään Eleonoora sai tietää paavin toimista auttaa Rikhardia haastamatta keisaria suoraa.

Käyttämäni tutkimuskirjallisuuden kirjoittajien mielipiteet kirjeiden todellisen kirjoittajan henkilöisyydestä vaihtelevat. MEADEN mukaan on erittäin epätodennäköistä, että Eleonoora olisi itse kirjoittanut kirjeitä tai edes sanellut niitä. Myös TURNER ja WEIR tunnustavat Bloisin Peterin osuuden kirjeiden laatimisessa. Heidän mukaansa Peter on hyvin todennäköisesti toiminut kirjeiden kirjurina, mikä heidän mukaansa näkyy niiden kirjoitusasussa ja kielessä. MEADE kuitenkin näkee tämän osoituksena siitä, että kirjeet eivät ensinnäkään olleet Eleonooran kirjoittamia tai että niitä olisi koskaan ylipäänsä lähetetty Celestinus III:lle. Perustelu tekisi kirjeistä Peterin retorisia harjoituksia, joita ei ollut tarkoitettu kenenkään luettavaksi. Perustelu selittäisi miksi kirjeisiin ei koskaan vastattu. Toisaalta WEIR muistuttaa, että suurin osa ajan kirjeistä on kadonnut aikojen saatossa. TURNERIN ja WEIRIN mukaan kirjeissä kuvatut tunteet ovat myös liian autenttisia ja syviä ollakseen kirjurin omaksi harjoitukseksi tekemiä kirjoitelmia.

Helmikuussa 1194 Rikhard oli vihdoon vapaa. Eleonoora itse saapui Mainziin mukanaan keisarille luvatut lunnasrahat sekä panttivangit. Rikhardin vapauduttua Eleonooran sanotaan purskahtaneen itkuun onnesta.²⁷⁵ Epäilemättä hetki on ollut hänelle tunteikas: kaikkien koettujen vastoinkäymisten ja menetysten jälkeen Eleonooralla oli syytä iloon. Paluumatkalla kotiin Eleonooran kerrotaan istuneen kuninkaan oikealla puolella, jota

---

²⁷⁴ WEIR, 1999, 294.

²⁷⁵ WEIR 1999, 297.

pidettiin kunniapaikkana.²⁷⁶ Mikäli tämä todella piti paikkansa, Rikhard vaikuttaa kiittäneen näin äitiään vapautuksestaan. Äidin ja pojan lämpimät välit tuntien Rikhard oli varmasti henkilökohtaisesti kiitollinen äidilleen tämän avusta.

Palatessaan Englantiin yksi Rikhardin painostavimmista huolista oli kysymys siitä, mitä kapinoineelle pikkuveljelle Juhanalle tulisi tehdä. Joko rakkaudesta nuorinta poikaansa kohtaan tai poliittisesta kaukonäköisyydestään, Eleonoora esitti Juhanan armahtamista, sillä hän ei halunnut ajaa tätä uudelleen Philip II:n luokse etsimään liittolaista. Äitinsä kehotuksesta Rikhard armahti veljensä ja sopi tämän kanssa.²⁷⁷ Eleonoora toivoi poikiensa sovintoa todennäköisesti myös sieltä varalta, että Juhana perisi kruunun Rikhardin jälkeen, sillä Rikhardilla ei vielääkään ollut perillistä. Vuonna 1196 Rikhard nimesi perijäkseen veljenpoikansa Arthurin, mutta kuolinvuoteellaan vuonna 1199 hän päätti jättää valtakunnan veljelleen. On mahdollista, että Eleonoora vaikutti tähän päätökseen. Eleonoora ei välttämättä pitänyt impulsiivista Juhanaa hyvänä vaihtoehtona kuninkaaksi, mutta Bretagnen herttua Arthur oli valintana vielä huonompi.

278

Rikhardin vapauduttua vankeudesta Eleonoora vaikuttaa vetäytyneen Fontevraultin luostariin, joskin osallistuneen jonkin verran valtakunnan asioihin.²⁷⁹ Säilyneitä dokumentteja ajalta ei juuri ole²⁸⁰, mutta aikaisemmin työssäni käsittelemäni lahjoituskirjat osoittavat Eleonooran muun muassa tehneen avokätisiä lahjoituksia Fontevraultin luostarille, jonne oli vetäytynyt viettämään vanhuutensa päiviä. Rikhardin odottamaton kuolema ranskalaisen linnan piirityksessä huhtikuussa 1199²⁸¹ kuitenkin tarkoitti Eleonooran rauhallisten päivien päättymistä, sillä hän tiesi Juhanan tarvitsevan ohjausta ja apua valtakuntansa hallitsemisessa.²⁸² Jälleen kerran Eleonoora joutui

---

²⁷⁶ WEIR 1999, 297.

²⁷⁷ WEIR 1999, 299-300.

²⁷⁸ WEIR 1999, 311.

²⁷⁹ WEIR 1999, 301.

²⁸⁰ TURNER 2009, 277.

²⁸¹ CLANCHY 1998, 132.

²⁸² TURNER 2009, 279; WEIR 1999, 313.

saattamaan hautaan yhden lapsistaan, ja vieläpä sen, jota hän vaikutti rakastaneen muita enemmän.

3.2 Kuopuksen ohjaaja

Juhanan valtakaudelta omien lähteideni joukossa on säilynyt vain kaksi dokumenttia: Juhanan äidilleen osoittama lahjoitusasiakirja sekä Eleonooran pojalleen kirjoittama kirje. Kaiken kaikkiaan säilyneitä dokumentteja on kuitenkin paljon enemmän.²⁸³ Dokumenttien määrä osoittaa, että korkeasta iästään huolimatta Eleonoora jatkoi aktiivista rooliaan politiikassa myös nuoremman poikansa hallituskaudella.

Juhanan nousu valtaistuimelle²⁸⁴ ei ollut yksiselitteinen ja itsestään selvä. Rikhard oli kyllä nimennyt veljensä seuraajakseen, mutta Juhanan aiempien tekojen seurauksena kaikki eivät olleet halukkaita tunnustamaan häntä kuninkaakseen. Rikhardin ja Juhanan veljenpoika Bretagnen Arthur oli edesmenneen isänsä Geoffreyn kautta oikeutettu vaatimaan kruunua itselleen. Eleonoora tiesi, että Ranskan Philip tuki Arthuria kuninkaaksi kyetäkseen ohjailemaan nuorukaista tahtomaansa suuntaan. Eleonoora ei kuitenkaan antanut vuosikymmenten työnsä valua hukkaan. Juhanan kerätessä armeijaa Arthuria vastaan Eleonoora kiersi omilla maillaan Poitoussa ja Akvitaniassa varmistamassa vasalliensa tuen uudelle kuninkaalle.²⁸⁵

Pian veljensä kuoleman jälkeen Juhana todennäköisesti ymmärsi tarvitsevansa kipeästi äitinsä neuvoja ja kokemuksia valtakunnan hallitsemiseksi. Eleonoora oli päättänyt nimetä Juhanan myös omien maidensa perilliseksi.²⁸⁶ Joko kiitollisuudenosoituksena tai ymmärrettyään, että hänen äitinsä kykeni pyytämään alueidensa asukkailta uskollisuutta, Juhana myönsi lahjoitusasiakirjassa äidilleen vallan ja oikeuden Poitoun herttuakunnan alueeseen niin kauan kuin tämä elää. Juhana mainitsee

---

²⁸³ TURNER 2009, 285.

²⁸⁴ TURNER & HEISER 2000, 248.

²⁸⁵ WEIR 1999, 315-316.

²⁸⁶ WEIR 1999, 316.

lahjoitusasiakirjassaan Eleonooran tehneen hänestä perillisensä. Poitoun lisäksi Juhana toivoo Eleonooran auttavan häntä muidenkin alueiden hallinnassa:

Edellä mainittujen maidemme lisäksi toivomme hänen olevan hallitsijatar myös meille ja meidän muille maillemme ja omaisuudellemme.”²⁸⁷

Toinen Juhanan kuninkuuden ajalta säilynyt dokumentti, joka löytyy käyttämieni kirjeiden joukosta, on Eleonooran pojalleen osoittama kirje, jossa hän yhdessä erää virkamiehen kanssa on onnistunut voittamaan puolelleen erään Poitoun alueen lordin. Kirje osoittaa, että Eleonoora pyrki voittamaan alueidensa lordien uskollisuuden pojalleen, jotta tämän valta myös mantereen alueilla olisi taattu. Englanti ja Normandia olivat hyväksyneet Juhanan kuninkaakseen ²⁸⁸, mutta varmistaakseen Juhanan kuninkuuden myös jatkossa, koko mantereen yhtenäisyys oli välttämätöntä.

Eleonoora ei välttämättä pitänyt nuorinta poikaansa Rikhardin veroisena kuninkaana. Eleonooran toimien kautta on kuitenkin selvää, että hän rakasti poikaansa ja halusi turvata tämän valtaistuimen. Eleonoora ja Juhana eivät koskaan olleet yhtä läheisiä kuin Eleonoora ja Rikhard olivat olleet. Suurin syy tähän lienee se, että Juhana oli melko nuori Eleonooran joutuessa miehensä vangiksi, joten Juhana kasvoi suurimman osan nuoruudestaan ilman äitiään. On jopa esitetty, että kasvaminen ilman äitiä vaikutti Juhanan epävakaaseen persoonallisuuteen aikuisena. ²⁸⁹ J. E. A. JOLLIFFE käyttää Juhanaa kuvatessaan sanoja ”arvaamaton egoisti”.²⁹⁰ Henrik II myös näki Eleonooran vankeuden mahdollisuutena kasvattaa edes yksi pojistaan ilman äitinsä vaikutusta.

Kirjeessään pojalleen Eleonoora kertoo kuinka he yhdessä Auvergnen konstaapeli Guido de Dinan kanssa ojensivat varakreivi Americ Thoarcia tämän toimista Juhanaa vastaan:

Ja jälleen me osoitimme hänelle, että hänen tulisi tuntea suurta häpeää ja syntiä sen tähden, että hän yllytti muut paronit epäoikeudenmukaisesti viemään

---

²⁸⁷ Et non tantum de praedictis terris nostris volumus quod sit Domina; set etiam de nobis, et omnibus terris, et rebus nostris. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/867.html>

²⁸⁸ WEIR 1999, 316.

²⁸⁹ LEWIS 2002, 159.

²⁹⁰ JOLLIFFE 1954, 227.

maanne: Hän kuunteli ja samaan aikaan ymmärsi sanamme; ja koska me puhuimme hänelle järkeä, hän vapaasti ja omasta tahdostaan luovutti itsensä ja maansa ja linnansa teidän käyttöönne ja tahtoonne tästä lähtien, riippumatta hänen aiemmista teoistaan: Ja hänen ystävänsä, ja muut jotka ottivat haltuunsa teidän maitanne ja linnojanne ilman lupaa, --, ja toivovat voivansa antaa takaisin epäreilusti ottamansa asiat.²⁹¹

Mikäli Eleonoora onnistui todella taivuttamaan Juhanan kannattajaksi yhden lordin avulla useamman paronin, saattoi teko olla tärkeämpi mantereiden alueiden rauhan kannalta tärkeämpi kuin voisi aluksi kuvitella. Miten Eleonoora tässä onnistui? Todennäköisesti Eleonoora käytti vaikutusvaltaansa käännättäkseen vastustajia Juhanan kannattajiksi muistuttamalla näitä näiden velvollisuudesta herransa kohtaan. Kirjeen lopussa Eleonoora kehottaa poikaansa saapumaan kiireesti Normandiaan ottamaan vastaa vasalliansa uskollisuus. Keskiajalla kuninkaiden ja lordien oli tapana kierrellä maitaan osoittaakseen valtaansa.²⁹² Eleonoora todennäköisesti ajatteli, että saapumalla henkilökohtaisesti paikalle ja osoittaakseen johtajuutensa, Juhana saavuttaisi alamaistensa kunnioituksen.

Varmistettuaan poikansa kannatuksen Eleonoora aikoi vihdoinkin vetäytyä pysyvästi luostariin viettämään ansaittuja eläkepäiviään.²⁹³ Huolimatta asettumisestaan luostariin, Eleonoora jakoi yhä neuvoja pojalleen.²⁹⁴ Eleonoora olisi todennäköisesti esimerkiksi neuvonut Juhanaa olemaan naimatta Angoulemen kreivin Aymerin tytärtä Isabellaa. Päättämällä naida Isabellan, Juhana sai päälleen Lusignanin suvun vihat, sillä Isabellan oli ollut tarkoitus naida Hugo de Lusignan.²⁹⁵ Myöhemmin Juhanan valinta osoittautuikin huonoksi: Hugo yllytti muita lordeja kapinaa kuningasta vastaan. Lopulta

---

²⁹¹ Et item ei monstravimus quod magnum pudorem et peccatum deberet habere, quin patiebatur alios Barones vestros injuste dishaereditare vos: Ille autem audiebat, et insimul intelligebat verba nostra; et quod ei jus et rationem diximus, nobis libenter et animo libente concessit, quod ille et terrae et Castra sua amodo ad praeceptum et voluntatem vestram erant, quicquid antea fecisset: Et amici sui, et alii, qui terram et Castra vestra saisierant sine licentia et voluntate vestra, --, et ea, quae injuste saisierint, in pace reddere voluerint. FERRANTE, <https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/900.html>

²⁹² lähde

²⁹³ WEIR 1999, 326.

²⁹⁴ WEIR 1999, 327.

²⁹⁵ WEIR 1999, 327.

tilanne kärjistyi, kun Lusignan yhdessä Philip II:n ja Bretagne Arthurin kanssa liittoutui Juhanaa vastaan.

Eleonoora tuki poikaansa, mutta joutui tapahtumien keskellä pojanpoikansa Arthurin piirittämäksi. Juhanan onnistui kuitenkin pelastaa äitinsä. Juhana menetti nopeasti saavuttamansa etulyöntiaseman pitämällä vangitsemiaan panttivankeja huonoissa oloissa johtaen monen kuolemaan.²⁹⁶ Panttivankien joukossa oli myös Juhanan veljenpoika Arthur, joka kuoli ilmeisesti vuoden 1203 tienoilla epäselvissä olosuhteissa.²⁹⁷ Vuoden 1203 loppuun mennessä Juhana oli menettänyt muutamaa Normandiassa sijaitsevaa kaupunkia lukuun ottamatta kaikki alueet mantereella.²⁹⁸

Huhtikuun ensimmäisenä päivänä vuonna 1204 82-vuotias²⁹⁹ Eleonoora siirtyi ajasta ikuisuuteen. Bloisin Peterin mukaan Eleonoora kuoli itselleen tärkeässä Fontevraultin luostarissa, jossa hän olisi vuonna 1202 kääntynyt nunnaksi.³⁰⁰ Eleonoora haudattiin luostariin miehensä Henrik II:n ja poikansa Rikhardin vierelle. Eleonoora tuskin olisi voinut enää estää poikaansa menettämästä Ranskassa sijainneita alueitaan. Eleonoora ehti kuitenkin todistaa, kuinka hänen ja Henrikin luoma valtakunta mureni, ja Anjoulaisten hallitsijoiden aika päättyi. Aikalaiset tosin eivät kutsuneet aikaa tällä nimellä, vaan nimitys syntyi vasta jälkepäin.³⁰¹

---

²⁹⁶ WEIR 1999, 334.

²⁹⁷ WEIR 1999, 339.

²⁹⁸ WEIR 1999, 342.

²⁹⁹ Ikä riippuu tutkijoista, Weirin mukaan Eleonoora oli kuollessaan 82-vuotias, Turner taas ajoittaa Eleonooran syntymän vuoteen 1124, jolloin Eleonoora oli tämän mukaan kuollessaan 80-vuotias.

³⁰⁰ WEIR 1999, 343.

³⁰¹ BEECH 1998, 36.

4. Lopuksi

Tutkielmassani pyrin tarkastelemaan 1100-luvulla eläneen eurooppalaisen kuningattaren mahdollisuutta osallistua politiikkaan. Lähtökohtani tutkimukselle oli nimenomaan havainnollistaa poliittista vallankäyttöä Eleonoora Akvitanialaisen sukupuolen kautta. Keskiajalla naisen mahdollisuus osallistua valtakunnan asioiden hoitoon oli usein hyvin marginaalinen. Tutkimukseni kannalta oleellista on huomata, että tarkastelemani henkilö on kuningatar. Tästä syystä tutkielmani tarkastelee naisen asemaan vain kuningattaren näkökulmasta, eikä tarkoitukseni ollut ottaa kantaa muiden säätyjen naisten vaikutusmahdollisuuksiin.

Työni tarkoitus oli osoittaa Eleonooran lähettämien ja vastaanottamien kirjeiden perusteella, että sukupuolestaan huolimatta hän todella omasi vaikutusvaltaa. Ensimmäisessä luvussa käsittelemäni kirjeet kattavat ajallisesti suurimman osan Eleonooran elämästä. Kirjeet on luvussa jaettu alaluvuiksi sen mukaan käsittelevätkö ne Eleonooran aikaa Ranskan vai Englannin kuningattarena. Lisäksi Englannin-ajan kirjeet on jaettu yksityiseen kirjeenvaihtoon ja julkisiksi osoitettuihin lahjoitusasiakirjoihin. Sekä yksityiset että julkiset kirjeet osoittavat Eleonooran olleen aktiivinen ja kiinnostunut valtakunnan asioita kohtaan.

Yksityisessä kirjeenvaihdossa korostuu nimenomaan Eleonooran henkilökohtainen osallistuminen poliittiseen elämään. Erityisesti Rouenin arkkiepiispan Eleonoralle kirjoittama kirje, jossa tämä pyytää Eleonooraa palaamaan miehensä luo, kuvaa hyvin ilmapiiriä, jossa Eleonoora hallitsi. Kirjeessä korostetaan sitä naisille asetettua kuuliaisuuden ja alistuvuuden muottia, johon Eleonoora ei suostunut taipumaan. Lahjoitusasiakirjat puolestaan osoittavat Eleonooran aktiivisuutta lahjoitusten myöntämisen kautta. Esimerkiksi Fontevraultin luostarille tehdyt monet lahjoitukset kertovat Eleonooran halusta osoittaa tukensa itselleen tärkeäksi mielletyille tahoille.

Tutkimukseni perusteella Eleonoora vaikuttaa Ranskan kuningattarena ollessaan yrittäneen parhaansa mukaan säilyttää vaikutusvaltansa omien perintömaidensa

ensisijaisena hallitsijana. Eleonoora myös teki miehelleen ja Ranskalle selväksi, ettei hän ole tyyppinen nainen, joka tyytyy rooliinsa hiljaisena naisena. Eleonoora muun muassa osallistui miehensä kanssa toiselle ristiretkelle, ja osoitti näin olevansa miehensä lailla omistautunut hallitsija. Alkuperäisaineiston ja tehdyn tutkimuksen perusteella Eleonoora pyrki aktiivisesti hallitsemaan omia maitaan ja hänellä näyttää olleen vaikutusvaltaa miehensä Ludvigiin.

Eleonooran aikaa Englannin kuningattarena leimasi Ranskan-aikaa enemmän perhekeskeisyys. Eleonoora sai toisen aviomiehensä, kuningas Henrik II:n kanssa 8 lasta. Keskittyessään perheestään huolehtimiseen Eleonoora vaikuttaa osittain vetäytyneen politiikasta. Toisaalta Henrik vaikuttaa luottaneen vaimoonsa sijaishallitsijana poissa ollessaan, joten Eleonooran roolia valtakunnan asioiden hoidossa ei voitane kiistää. Toisaalta Henrik vaikuttaa ajan saatossa aliarvioineen vaimonsa halukkuutta osallistua päätöksentekoon, mikä lopulta johti Eleonooran kääntymiseen miestään vastaan yhdessä poikiensa kanssa.

Eleonoora menetti ison osan vallastaan Henrikin vangitessa vaimonsa. Hänellä ei liene ollut juuri mahdollisuutta osallistua esimerkiksi omien maiden hallintoon. Vapauduttuaan vankeudesta Henrikin kuoleman jälkeen Eleonoora vaikuttaa kuitenkin omaksuneen entistä vahvemman roolin valtakunnan asioiden hoidossa poikiensa kautta. Toisessa luvussa pyrin tutkimaan nimenomaan Eleonooran suhteita kahteen poikaansa, Rikhardiin ja Juhanaan. Molemmat pojista nousivat Englannin valtaistuimelle äitinsä valvovan silmän alla. lästään huolimatta Eleonoora ei epäillyt puolustaa poikiensa valtakunnan etua.

Rikhardin jäätyä pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan hallitsijan Henrik VI:n vangiksi Eleonoora teki kaikkensa vapauttaakseen poikansa. Hän ei vain kääntynyt paavin puoleen pyytääkseen apua poikansa vapauttamiseksi, vaan jopa uskalsi kritisoida tätä toimettomuudestaan. Eleonoora huolehti Rikhardin ristiretkien ja vankeuden aikana valtakunnan sisäisestä ja ulkoisesta turvallisuudesta muun muassa estämällä Rikhardin veljen Juhanan aikeet vallankaappauksesta. Eleonoora osoitti myös

kiintymystä molempia lapsiaan kohtaan sovittelemalla Rikhardin ja Juhanan välejä Rikhardin palattua vankeudestaan. Rikhardin poissa ollessa Eleonoora vaikuttaa olleen itse aktiivinen toimija, mutta hänen puoleensa myös käännyttiin tärkeissä asioissa. Esimerkiksi Canterburyn luostarista lähetetyt kirjeet osoittavat munkkien pitäneen Eleonooraa tukihenkilönä, joka puhuisi heidän puolestaan kuningas Rikhardille.

Tehdessäni tutkimusta Eleonorasta törmäsin usein siihen tosiasiaan, että usein hänet mainitaan kuningatarpuolisona- tai äitinä. Moni tutkimus ei anna hänelle tilaa miesten vertaisena vallankäyttäjänä. On totta, että Eleonooran valta ei yltänyt miestensä tai poikiensa laajuuteen. Tutkimukseni perusteella on kuitenkin selvää, että hän oli enemmän kuin sivumaininta historiankirjassa. Eleonoora osoitti elämänsä aikana kykenevänsä olemaan miesten veroinen hallitsija niin kaukonäköisyytensä kuin ihmistuntemuksensa ansiosta. Sukupuoltaan kohtaan asetetuista normeista huolimatta Eleonoora omaksui aktiivisen roolin valtakuntaan liittyvissä asioissa.

Aloittaessani tätä työtä minulla oli vain pintapuolinen tietämys naisesta, jota lähdin tutkimaan. Kenties 1900- ja 2000-luvun populaarikulttuurin kautta minulla oli mielikuva keskiajan trubaduriromantiikan täytteisestä hovista ja kauniista kuningattaresta, joka hurmasi miehet älyllään ja taidoillaan. Tietyissä mielessä en joutunut tutkielmaa tehdessäni pettymään, sillä Eleonoora vaikuttaa olleen rohkea ja päättäväinen nainen, joka ei halunnut sukupuolensa vuoksi jäädä vain sivumaininnaksi historiankirjoihin. Tutustuessani tarkemmin lähes tuhat vuotta sitten eläneeseen naiseen, joka nykypäivänä tunnetaan parhaiten legendaarisen ristiretkikuninkaan Rikhard Leijonamielen äitinä, huomasin kuitenkin kuinka monitulkintainen persoona Eleonoora Akvitaniaalainen todellisuudessa oli. Tutkimukseni osoitti, että voimallisen naisen takaa löytyi myös tavallinen nainen, joka koki iloa ja surua muiden ihmisten tavoin, asemastaan huolimatta.

Lähdeluettelo

Alkuperäislähteet:

Eleonooran kirjeet löytyvät osoitteesta:

Epistolae – Medieval Women’s Latin Letters.

<https://epistolae.ctl.columbia.edu/woman/24.html>

Tutkimuskirjallisuus:

BARLOW, Frank: *The Feudal Kingdom of England 1042–1216*. Longmans, Green and Co, London 1955.

BARBER, Malcom: *The Two Cities. Medieval Europe 1050–1320*. Routledge, London, 1993.

BARTH, Reinhard: *Historian suurnaiset*. Alkuteos: *Frauen, die Geschichte machten. Von Hatschepsut bis Indira Gandhi*. Käännös: Tuulikki Virta ja Katja Zöllner. Gummerus, Jyväskylä, 2005.

BEECH, George: “Angevin Empire”. Teoksessa *Medieval England. An Encyclopedia*. Edited By: Paul E. Szarmach, Teresa M. Tavormina, Joel T. Rosenthal. Garland Publishing, New York & London, 1998.

BITEL, Lisa M: *Women in Early Medieval Europe 400–1100*. Cambridge University Press, New York, 2002.

CARPENTER, David: *The Struggle for Mastery. Britain 1066–1284*. Oxford University Press, New York, 2003.

CASTOR, Helen: *She-Wolwes*. Faber and Faber Limited, London, 2010.

CLANCHY, M.T: *England and Its Rulers. 1066–1272*. Second Edition. Blackwell Publishers, 1998.

D'AVRAY, D. L: *Papacy, Monarchy and Marriage, 860–1600*. Cambridge University Press, Cambridge, 2015.

DUBY, George: *The Knight, The Lady and The Priest. The Making of Modern Marriage in Medieval France*. The University of Chicago Press, Chicago, 1993. Alkuteos: *Le Chevalier, la femme et le pretre*, Librairie Hachette, Paris, 1981.

DUBY, George: *Women of the Twelfth Century, Volume One: Eleanor Of Aquitaine and Six Others*. Alkuteos: *Dames du XIIe Siècle, I: Héloïse, Aliénor, Iseut et quelques autres*. Éditions Gallimard, 1995. Käännös: Jean Birrell. The University of Chicago Press, 1997.

DUBY, George: *Women of the Twelfth Century, Volume Three: Eve and the Church*. Alkuteos: *Dames du XIIe Siècle, III: Ève et les prêtres*, Éditions Gallimard, 1996. Käännös: Jean Birrell. The University of Chicago Press, 1998.

EVANS, Michael R: *Inventing Eleanor. The Medieval and Post-Medieval Image of Eleanor of Aquitaine*. Bloomsbury, London, 2014.

GREENWAY, Diana E: "Charters". Teoksessa *Medieval England. An Encyclopedia*. Edited By: Paul E. Szarmach, Teresa M. Tavormina, Joel T. Rosenthal. Garland Publishing, New York & London, 1998.

HANSKA, Jussi: *Kristuksen sijaiset maan päällä? Paaviuden historiaa apostoli Pietarista Johannes Paavali toiseen*. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala, 2005.

HARVEY, Katherine: *Episcopal Appointments in England, c. 1214–1344. From Episcopal Election to Papal Provision*. Ashgate Publishing Limited, Farnham, 2014.

HEIKKILÄ, Tuomas: ”Luostarilaitos. Muurien suojissa, vapaana maailmasta.”, teoksessa *Keskiajan kirkko. Uskonelämän muotoja läntisessä kristikunnassa*. Toim. Tuomas Heikkilä ja Maiju Lehmijoki-Gardner, Tammer-Paino Oy, Tampere, 2002.

HILTON, Lisa: *Queens Consort. England’s Medieval Queens*. Weidenfield & Nicolson, London, 2008.

JEWELL, Helen: *Women in medieval England*. Manchester University Press, Manchester, 1996.

JOLLIFFE, J.E.A: *The Constitutional History of Medieval England*. Third Edition. Adam and Charles Black, London, 1954.

KATAJALA-PELTOMAA, Sari: ”Näkökulmia keskiaikaan”, teoksessa *Maailmankulttuurin synty*. toim. Eero Kuparinen, Uudistetut laitoksen 2. painos, Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu, 2006.

KATAJALA-PELTOMAA, Sari, TOIVO, Raisa Maria: *Noitavaimo ja neitsytäiti. Naisen arki keskiajalta uudelle ajalle*. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu, 2009.

KLEMETTILÄ, Hannele: *Keskiajan julmuus*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 2008.

KORPELA, Jukka: ”Keskiajan yhteiskunta”, teoksessa *Euroopan historia. Valta ja asema*. toim. Tuomas Heikkilä, Marjo Kaartinen, Taneli Kukkonen, Liisa Suvikumpu, Teija Tiilikainen, Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki, 2012.

LAHTINEN, Anu, LESKELÄ-KÄRKI, Maarit, VAINIO-KORHONEN, Kirsi, VEKALAHTI, Kaisa: ”Kirjeiden uusi tuleminen”. Teoksessa *Kirjeet ja historiantutkimus*, toim. Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen, Kirsi Vainio-Korhonen. Saarijärven Offset oy, Saarijärvi, 2011.

LAMBERG, Marko, LAHTINEN, Anu, NIIRANEN, Susanna: "Avaimet käteen! Johdanto keskiajan tutkimukseen", teoksessa *Keskiajan avain*. toim. Marko Lamberg, Anu Lahtinen, Susanna Niiranen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2009.

LAWRENCE, C.H: *Medieval Monasticism*. Third Edition, Pearson Education Limited, Harlow, 2001.

LEHTI, Marko: "Euroopan vaikea vuosisata", teoksessa *Euroopan historia. Valta ja asema*. toim. Tuomas Heikkilä, Marjo Kaartinen, Taneli Kukkonen, Liisa Suvikumpu, Teija Tiilikainen, Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki, 2012.

LOCK, Peter: *The Routledge Companion to The Crusades*. Routledge Companions to History, Routledge, London, 2006.

MERISALO, Outi: "Keskiajan latina", teoksessa: *Keskiajan avain*. toim. Marko Lamberg, Anu Lahtinen, Susanna Niiranen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2009.

MEADE, Marion: *Eleanor of Aquitaine. A Biography*. Paperback edition, Phoenix Press, London, 2001.

MUNDY, John H: *Europe in the High Middle Ages 1150–1309*. Second Edition. Longman Group UK Limited, New York, 1991.

MURPHY, Diana L: Blanche of Castile, teoksessa *Women in the Middle Ages, an Encyclopedia*. Volume I: A-J. Edited By: Wilson, Katharina M., Margolis, Nadia. Greenwood Press, Westport Connecticut, 2004

PHILLIPS, Jonathan: *The Crusades. 1095–1204*. Second edition. Routledge, New York, 2014.

POWER, Eileen: *Medieval Women*. Cambridge University Press, London, 1975.

RUFFOLO, Lara: "John of Salisbury (ca. 1115–1180)". Teoksessa *Medieval England. An Encyclopedia*. Edited By: Paul E. Szarmach, Teresa M. Tavormina, Joel T. Rosenthal. Garland Publishing, New York & London, 1998.

SAUL, Nigel: *England in Europe 1066–1453*. Collins & Brown Limited, London, 1994.

SAYERS, Jane F: "Ecclesiastical Province of Canterbury." Teoksessa *Medieval England. An Encyclopedia*. Edited By: Paul E. Szarmach, Teresa M. Tavormina, Joel T. Rosenthal. Garland Publishing, New York & London, 1998.

TURNER, Ralph V, HEISER, Richard R: *The Reign of Richard Lionheart. Ruler of the Angevin Empire, 1189–1199*. Pearson Education Limited, 2000.

TURNER, Ralph V: *Eleanor of Aquitaine. Queen of France, Queen of England*. Yale University Press, 2009.

VAUGHN, Sally N: "Thomas Becket (1120–1170)". Teoksessa *Medieval England. An Encyclopedia*. Edited By: Paul E. Szarmach, Teresa M. Tavormina, Joel T. Rosenthal. Garland Publishing, New York & London, 1998.

WARD, Jennifer: *Women in Medieval Europe 1200–1500*. Pearson Education Limited, Great Britain, 2002.

WARD, Jennifer: *Women in England in the Middle Ages*. Hambledon Continuum, 2006.

WARREN, W.L: *King John*. University of California Press, Berkeley, 1978.

WEIR, Alison: *Eleanor of Aquitaine. A Life*. Ballantine Books, New York, 1999.

YOUNG, Charles R: Hubert Walter (d. 1205). Teoksessa *Medieval England. An Encyclopedia*. Edited By: Paul E. Szarmach, Teresa M. Tavormina, Joel T. Rosenthal. Garland Publishing, New York & London, 1998.

Muut lähteet:

Raamattu.fi, Matteus 19:6.

<https://raamattu.fi/raamattu/KR92/MAT.19/Matteus-19>

[9.4.2019]